LEONIS III PAPÆ
EPISTOLÆ AD CAROLUM MAGNUM IMPERATOREM.

CAPITULARE CAROLI M. de Villis suis.

HERMANNUS CONRINGIUS
primum edidit & notis illustravit.

EDITIO ALTERA AUCTIOR ET EMENDATIOR.

HELMESTADII
Typis & sumtibus HENNINGI MULLERI
Anno CIↃ IↃ C LV.

VIRO GENEROSO

FRIDERICO Schenck
à Winterstedt/
Serenissimi Ducis Brunsvic. & Lyneburgensis
CHR. LUDOVICI Produci & summo Consiliario,
Satrapæ in Borchtorff ac hæreditario in Schwach-
hausen &c.

HERMAN. CONRINGIUS
S. P. D.

NUnquam bene adeo comparatum quidem fuit, ut in Ecclesiæ clero deessent, qui vel dignitate sua vel oblatis piorum bonis abusi, nonnihil interdum insolescerent; tria tamen Ecclesiæ prima secula sancte fluxisse merito dixeris. Intra modicum enim stabant tum oblationes, nec unius Episcopi erat omnium administratio; sed in partem curæ apud singulas ecclesias presbyteri veniebant; nec populo nullus locus erat in ferendis legibus, in electione cleri, in judicijs ecclesiasticis: eoque multum sane tum aberat ut Episcopi ecclesiis suis *μοναρχικῶς* dominarentur. Accedebat numquam pene non imminens Christianorum capitibus commune

periculum, à potentiſſimis perſecutoribus & quidem Cæſaribus ipſis; quo non poterat non coërceri quicquid vitiorum lætius alioquin adoleviſſet, præſertim quod Epiſcopi ipſi præ alijs, ut cœtuum capita, ad ſupplicium traherentur. *Poſtquam Eccleſia ad Chriſtianos principes venit*, (verba ſunt S. Hieronymi in vita Malchi) *potentia quidem & divitiis major ſed virtutibus minor facta eſt.* Nimirum non tantum ſecuritas ex eo tempore conceſſa, ſed & immunitatibus multis evectus eſt clerus magis magiſque, in ſacrum uſum præcipue collata ſunt ampliſſima & longe pinguiſſima patrimonia. Quam inſolentem liberalitatē neſcio num uni pietati fas ſit referre acceptam: ſuperſtitionis nonnihil fuiſſe admiſtum, alios vitæ ſuæ quantumvis vitijs immerſæ per donaria iſthæc cœleſtem veniam exſpectaſſe, manifeſtius videtur quam ut egeat res probatione. Exceperunt autem paſſim hanc potentiam & has divitias ea quæ ſolent ſubſequi res ſecundas, in clero omni videlicet (penes hos enim bonorum ſemper adminiſtratio fuit)

luxus

luxus, ambitio, & divini muneris sui negligentia. Quam maxime tamen Episcopos vitijs hisce contaminatos dixeris, & quidem eo magis, quo præ reliquis majore fuerunt in dignitate atq; existimatione. Ne enim alia nunc tangam; id operam videntur multi dedisse, ut translatam in solos sese omniũ Ecclesiæ opum potestate, haberent unde & ipsi viverent lautissime & cognati ac familiares ditescerent. Quo nihil ab Apostolorum exemplo alienius est, ut qui in id diaconos instituerint, quo omni isthac cura soluti liberius ipsi munere docendi defungerentur. Vereor tamen ne Episcopos suos suspectos jam tum hoc nomine habuerint illi, qui notantur concilij Gangrensis canone VII: quod oblationes suas non per Episcopos fecerint distribui. Certum est, haut multo post, malos mores quorundam orientalis diœceseos Episcoporum, gravissimum illum canonem Antiocheni concilij ultimum expressisse, quem in occidentalis Ecclesiæ usum ita vertit Dionysius Exiguus: *Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem,*

ad dispensandum erga omnes, qui indigent, cum summa reverentia, & timore Dei. Participet autem & ipse quibus indiget: si tamen indiget: tam suis, quam fratrum, qui ab eo suscipiuntur, necessariis usibus profuturis, ita ut in nullo qualibet occasione fraudentur. Juxta sanctum apostolum sic dicentem: habentes victum & tegumentum, his contenti sumus. Quod si contentus istis minime fuerit, convertat autem res ecclesiæ in suos usus domesticos, & ejus commoda vel agrorum fructus non cum presbyterorum conscientia diaconorumq; pertractet, sed horum potestatem domesticis suis aut propinquis aut fratribus filiisq; committat, ut per hujusmodi personas occulte cæteræ lædantur ecclesiæ; synodo provinciæ pœnas iste persolvat. Si autem & aliter accusetur episcopus, aut presbyteri, qui cum ipso sunt: quod ea quæ pertinent ad ecclesiam, vel ex agris vel ex alia qualibet ecclesiastica facultate sibimet usurpent, ita ut ex hoc affligantur quidem pauperes, criminationi vero, & blasphemiis tam sermo prædicationis, quam hi qui dispensant taliter exponantur; & hos oportet corrigi,

corrigi, sancta synodo id quod condecet approbante. Quamvis vero Patres illi hoc ita sanxissent, Episcopos tamen aliquos non tantum clam presbyteris suis & diaconis, sed & absq; omni œconomo, contra quam vulgo solere vel ex canone laudato Gangrensis synodi planum est, bona Ecclesiæ administrasse, indicat canon Chalcedonensis œcumenici concilij XXVI: *Quoniam in quibusdam ecclesiis, ut rumore comperimus, citra œconomos episcopi facultates ecclesiasticas tractant: placuit omnem ecclesiam habentem episcopum, habere œconomum de clero proprio, qui dispenset res ecclesiasticas secundum sententiam episcopi proprii ita, ut ecclesiæ dispensatio præter testimonium non sit, & ex hoc dispergantur ecclesiasticæ facultates, & sacerdotio maledictionis derogatio procuretur. Quod si hoc minime fecerit, divinis constitutionibus subiaceat.* Nec tamen vel hoc fuerunt contenti illi, qui *propter turpia lucra conductores alienarum possessionum sunt facti, & secularia negocia sub cura sua susceperunt, Dei quidem ministerium parvipendentes secula-*
rium

rium vero discurrentes domos, & propter avaritiam patrimoniorum sollicitudines sumentes: eoque permoverunt eosdem Chalcedonenses Patres, ut canone III omnem secularis negotij curam Episcopis & clero severe interdixerint. Eadem sane de caussa conditus est circa hæc tempora & canon, Apostolorum qui dicitur, VII: *Episcopus aut presbyter aut diaconus nequaquam seculares curas adsumat; sin aliter, deijciatur.* Nec alteri fini repetitum deinceps illud canone XXCI: *Diximus quod non oporteat Episcopum aut presbyterum publicis se administrationibus immiscere, sed vacare & commodum se exhibere usibus Ecclesiasticis. Animum igitur inducito hoc non facere, aut deponitor. Nemo enim potest duobus dominis servire juxta dominicum præceptum.* Adeo varios, adeo severos canones merebantur jam illa ætate Episcopi, nec tamen effluxerat seculum Christianum sextum. Haud dubie tanto in numero nusquam terrarum defuere, qui officij memores avaritiam & fastum sanctissimo Ecclesiæ studio posthabuerunt; ejusmodi enim
omnino

omnino cum alios tum illos piiſſimarum legum conditores fuiſſe ecquis negaverit? Vereor tamen ut major pars vel tum fuerit extra hanc culpam. Non fuit ſane, ſi credimus ijs quæ Gregorius Nazianzenus, Severus Sulpitius, & poſt alios multos Salvianus quatuor libris de Eccleſia conqueſtus eſt. Non fuiſſe, indicio ipſe fuit populus. *Præter pauciſſimos quoſdam* (dixit idem Salvianus *l. 3 de gubern.*) *qui mala fugiunt, quid eſt aliud omnis cœtus Chriſtianorum quam ſentina vitiorum?* Adeo verum ſcilicet eſt illud Severi Sulpitij: *auro non ſtrui Eccleſiam ſed deſtrui.* Neque vero aliunde morum illam in Epiſcopis à prima pietate mutationem licet arceſſere. Intimius ſane omnia perſpicientibus apparet haud difficulter, nuſquam licentius graſſata eſſe vitia quam ubi auri vis prævaluit. Valuit autem quam maxime procul dubio in opulentiſſimis urbium: quales tum fuere Roma vetus pariter ac nova, Alexandria porro & Antiochia. Enimvero luxum illum prius Romæ quam in provincijs cæpiſſe, vel ex Ammiano Marcelli-

no intelligere est. Vbi enim ille de Damasi & Vrsicini funestis certaminibus pudenda nonnulla disseruisset, hæc subjungit: *Neq; ego abnuo, ostentationem rerum considerans Vrbanarum, hujus rei cupidos ob impetrandum quod appetunt omni contentione laterum jurgari debere: cum id adepti futuri sint ita securi, ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis considentes, circumspecte vestiti, epulas curantes profusas, adeo ut eorum convivia regales superent mensas. Qui esse poterant beati revera, si magnitudine Vrbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem Antistitum quorundam provincialium viverent: quos tenuitas edendi potandiq; parcissime, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humi spectantia, perpetuo numini verisq; ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos.* Non minorem vero tum luxum obtinuisse Constantinopoli, satis indicat Gregorius Nazianzenus, illa oratione qua dimissionem petit illius urbis tum Archiepiscopus. Exprobratum enim sibi conqueritur, *quod nec mensa lauta & opipara nec veste*

magnifica ſit uſus, nec ſplendide in publicum prodierit, nec ad eos à quibus conveniebatur gravitatem & faſtum adhibuerit. Mitto de alijs ſimilia adferre. Nec enim vel dominandi libidinem ſpecioſo creſcentem prætextu nunc tangam, qua tamen Cœleſtinus Papa meruit olim ab Africanis Patribus audire: *nolite concedere, ne fumoſum typhum ſeculi in Eccleſiam Chriſti, quæ lucem ſimplicitatis & humilitatis diem, Deum videre cupientibus præfert, videamur inducere:* qua item Antiochenus Patriarcha effecit, ut Oecumenicum Epheſinum concilium monuerit, cavendum: *ut ne ſanctorum patrum canones prætereantur, neq; ſub ſpecie adminiſtrationis rerum ſacrarum potentiæ ſecularis typhus irrepat, ſenſimq; imprudentes libertatem eam amittamus, quam nobis proprio ſanguine dominus noſter Jeſus Chriſtus, omnium hominum liberator, largitus eſt.* Hæc inquam & alia nunc haud attingam, ceu ab inſtituto aliena. Cæterum quo tempore Gregorius & Ammianus iſthæc ſcribebant, currebat adhuc ſeculum quartum. Poſt-

hæc vero in provincias quoque serpsisse tanti exempli vitia, luxum ajo & avaritiam, non est quod miremur. Nec vero dissimulavit Deus populi sui grandia isthæc peccata: eoque tanquam in vindictam, ex Germaniæ & Scythiæ remotissimis quibusque angulis evocata numerosa variarum gentium multitudine, quasi diluvio florentissimas occidentalis Imperii Romani terras fecit inundari, & tantum non in solitudinem redigi. Alibi justo itidem judicio divino, non tantum per Mahumetem nova & seculi illius moribus sic satis attemperata religio inventa, sed eadem inusitata armorum felicitate brevi ita propagata est, ut plurimis locis Ecclesiæ vix aliquod vestigium tandem manserit reliquum. In Occidente sane hoc ipso Ecclesiarum reditus ita sunt attenuati, ut Episcopis plærisque non tantum instrumenta luxuriæ perierint, verum longo tempore multum etiam defuerit ad necessarios maxime usus. Cum Romano Papa mitius videtur actum. Quantum enim ex Gregorij Magni epistolis colligere est, satis

amplum ſuperfuit illi ſemper patrimonium per Italiam, Siciliam, Africam, Galliam, Sardiniam, alibi: utut hi proventus fuerint fortaſsis infra cenſum veterum oblationum. Qualis etiam illorum qui Gregorium ſunt ſecuti vita memoratur, nihil illi omiſerunt quod ad augendas divitias & potentiam ampliandam potuit data quavis occaſione proficere. Nihil ſane à vitijs illis Deo uſque adeo inviſis mutavere. Octavo ſeculo etiam id quod numquam antea tentaverant, quove nihil eſt ab Eccleſiaſtica functione alienius, moliri cæperunt. Id ſcilicet operam dedere, quo jure omni Cæſarum ſoluti, bonæ etiam parti Italiæ regia poteſtate dominarentur. Quod profecto ipſis ex voto ſic ſatis evenit, ubi populari odio objectis primum Cæſaribus adeoque legitimis dominis ſuis, mox & Langobardorum regibus, ex adverſo Pipini & Caroli, validum profecto robur, in cupiditatis ſuæ miniſterium flexiſſent. Vnum id præter exſpectationem accidit, quod Romani cives alijque recens illud & novi generis

 Papale

Papale imperium ægrius ferentes, non fuerint veriti ipſimet Papæ manus truculentas inferre. Hoc ſane malo adactus fuit Leo id nominis tertius, expetentibus præſertim idem civibus Romanis, ut Cæſareæ iterum auctoritati Pontificiam ſedem ſubjiceret, in Cæſarem electo Carolo Magno Francorum tum & Langobardorum rege longe potentiſsimo. Imo eadem de cauſſa liberati iterum Pontifices Francorum imperio, Ottoni Magno & Germaniæ noſtræ regibus denuo jus Cæſareum ultro detulerunt: donec per Hildebrandum omni reipubl. majeſtate conculcata, Cæſari ipſi & regibus omnibus ſacrum quendam dominatum intentaverunt. Quo nihil monſtroſius fingi vel excogitari poteſt. Tædet iſta multis referre. Vel meminiſſe horret animus, & refugit jam luctu. Et tamen illo cum monſtro hodieque omnis Europa conflictatur. Inpræſentiarum ſane unice me delectat memoria illius cultus & obſequii quo Carolum Magnum creatum jam Imperatorem coactus tum fuit Papa proſequi. Fuit ea res hactenus

bonam

bonam partem in obſcuro: quod ex illo ævo ad nos rariſsima quæ huc facerent monumenta ſint tranſmiſſa: eoq; non niſi argumentis hinc inde conquiſitis, libro quem de Germanorum Imperio conſcripſi, probari & exponi etiam abs me potuit. Plenius omnia loquuntur ipſiuſmet Papæ Leonis ad Carolum literæ nonnullæ, quas inter membranas Bibliothecæ noſtræ Iuliæ ante biennium præter propter reperi. Enimvero hoc nomine dignas illas judicavi quæ mea cura publicarentur. Quin idem mecum ſis judicaturus, generoſe Schencki, equidem nullus dubito. Neque enim me latet quanto odio proſequaris horribile illud Pontificium regnum, quamve bene cupias reipubl. noſtræ Germanicæ, quæ Pontificum primo artibus à culmine ſuo præceps data eſt. Debes animum illum nobiliſſimo generi tuo & genti Suevicæ: qua nulla alia improbis Pontificum conatibus fortius ſeſe olim oppoſuit, aut pro reipubl. pugnavit dignitate, Henrici III. IV & V, Friderici item primi & ſecundi Cæſarum ac Sueviæ ducum (apud quos majores

tuos summa fuisse auctoritate, publica hodieque monumenta testantur) auspicijs praeeuntibus. Et vero Suevicæ vestræ nobilitatis primores de republica & Ecclesia optimis fuisse sententijs imbutos, vel carmina illa eorum Germanica significant, quorum gustum nobis dedit Melchior Goldastus. Qui si omnia ex thesauro suo prompsisset, haberemus inter ea & gentilis tui Vlrici Schenck à VVinterstetten poëmata, quæ ille semel iterum loco testimonij adduxit in suis ad VVinsbekias paræneses animadversionibus. Enimvero erectus ille animi tui sensus, vir generose, me invitat maxime, ut quas edidi Leonis epistolas, & Caroli Cæsaris Capitulare, simulque mea adjectanea, ad te præcipue nunc adferam. Quamvis enim isthæc me facere alia etiam multa suadeant, (æquum enim est ut in publico exstet affectus erga te mei testimonium) tamen ijs hodie non perinde moveor, & officij mei rationem rectius alias habebo. Quod si sententias meas quas hic, alibi, aspersi, cum tuis convenire, certe non multum ab ijs dissentire, intellexero, magnum satis pretium me operæ consecutum esse, nunc quidem arbitrabor. Helmestadio ex Academia Iulia, XVII Kal. Septembr. CIƆ IƆC XLVII.

BENE-

BENEVOLO LECTORI
S. P. D.

ITerum edimus Leonis III Papæ ad Carolum Magnum epistolas, quod jam annos aliquot earum exempla plurimi desideraverint. Non vane scil. arbitrati sumus, rarissime in omni hoc Occidentali orbe, manuscriptas illas reperiri: eoq; etsi nonnullos offenderint nostræ notæ, in Italiæ tamen etiam ac Galliæ remotissimas bibliothecas Epistolæ illæ magno studio abreptæ sunt. Edidimus autem nunc literas illas perinde fere ut ante, nisi quod ad membranas ipsas collatæ iterum à nobis sint. Adjecimus tamen sub finem epistolam ejusdem Papæ ad Riculphum tertium Archiepiscopum Moguntinum: idq; quoniam & ibi fit luculenta mentio Caroli M. Cæsaris ejusq; legatorũ & dictione plane cum nostris eadem illa est. Scripta scil. illa epistola est anno DCCCIX, quo tempore Bernharium Episcopum & Adelhardum Abbatem à Cæsare Romam missos, ex Annalibus Francicis novimus. Illorum verba sunt: Ijs ita gestis Imperator de Arduenna Aquas reversus, mense Novembri concilium habuit de Processione Spiritus S. Quam quæstionem Ioannes quidam monachus

C Ieroso-

Ierosolymis primo concitavit: cujus definiendæ causa Bernharius Episcopus VVormatiensis & Adelhardus Abbas Corbeiæ Romam missi sunt. *Idem vero quoq; ex actis à Smaragdo tum conscriptis & Carolo M. missis palam est: quæ legere licet in annalibus Baronij ad annum illum noni seculi nonum, & tomo II Conciliorum Galliæ à Sirmondo publicatorum. Desumpsimus autem hanc epistolã ex codice epistolarum S. Bonifacij, ubi legitur num. 75; qualem illum librum nobis dedit Nicolaus Serrarius, qui post infinitis locis illum sua manu emendavit; ceu liquet ex illo, quem cis paucos annos mihi emi Bonifaciano codice. Adjecimus porro & antehac editas notas nostras, nihilo mutatas, nisi quod jam auctiores prodeant. Nec enim nonnullorum offensa apud nos tantum potuit, ut illorum in gratiam veritatis cognitæ patrocinium deseramus. Postremo & Capitulare illud de Villis subjunximus: etsi ne nunc quidem satis constet, Caroli illud Cæsaris sit nec ne, judiciumq; omne lectoribus permittamus liberum. Satis nimirum nobis est, quod in ijsdem membranis, unde Leonis epistolas accepimus, & hoc contineatur, vetustate saltim & exemplo commendandum, si non tanti Cæsaris auctoritate. Vale Lector & bonis conatibus juvandi rempublicam fave. Helmestadij* CIↃ IↃC LV. *Eid. Ianuar.*

INCI-

INCIPIVNT EPISTOLÆ DE PAPA LEONE AD IMPERATOREM CAROLVM MISSÆ.

EPISTOLA I.

DE ACCUSATORIBUS.

D*Omino Piissimo & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus, servus servorum Dei.* Remeantes ad nos fidelissimi missi nostri, quos ad vestram Imperialem potentiam direximus, retulerunt nobis de vestra benignissima bonitate, quam erga beatum Petrum Apostolum & ejus vicarium geritis ex intimo cordis amore. Interea obtulerunt nobis honorabiles vestras epistolas & Capitularem.

Quod vero Capitularem, post relectionem duarum epistolarum reserantes, inter cætera gaudia, quæ præfatæ epistolæ cordi nostro effuderunt, sic primum capitulum ejusdem Capitularis cor nostrum relevavit: ut cum Propheta dicere cœpimus: *Domine salvum fac regem, & exaudi nos in die qua invocaverimus te.* Cumque per ordinem ad sextum conjungeremus capitulum, quantum gaudium & lætitiam prædictæ epistolæ atque cætera capitula nobis ingesserunt, tantum mœrore & tristitia postmodum sumus repleti. Continebatur enim in ipso præfato sexto capitulo, quod Missos invenire non valetis qui nobis placeant: de qua re valde tristatur vestra Serenitas; & nullus de ipsis qui jam ad nos fuit directus per suam voluntatem amplius

Missus erit, excepto quod obedientiam vestram voluntariè unusquisque adimplere cupit: & non solùm Missi vestri timent vestram portare legationem ad nostram pusillitatem, verum etiam alij jam non sunt ausi quærere à vobis auxilium, quia nullus est qui vestram quæsivit clementiam, ut dicunt, qui postmodum ad plenam potuisset pervenire gratiam nostram; & quia plures directos habuistis Missos fideles, ex quibus jam alij mortui sunt, & ipsi blasphemati fuere, & de ipsis qui vivunt nullus jam sine blasphemio esse videtur. Vnde nobis, fili dulcissime, quid aliud agendum est, nisi preces pro his, qui talia vobis mentiti sunt, ad Dominum fundamus? Sicut scriptum est: *Orate pro inimicis vestris.* Credat enim nobis vestra Serenitas, quia ea quæ ad animæ vestræ salutem cognoverimus, nullo modo tacemus; & si ante tacuimus, nunc autem non cessamus, sive de bonis sive de malis, vestræ intimare potentiæ. Nam qui per mendacium & malas machinationes vult filium separare à matre, judicium habebit cum ipso clavigero regni cœlorum beato Petro Apostolo. Quia mihi in hoc mundo nihil pretiosius est quam animæ vestræ salus. Sed quia omnia quæ de vestrâ prosperitate atque exaltatione in corde nostro gerimus per singula exarare non valemus, sic nobis omnipotens Deus retribuat, sicut de vestro honore & sospitate cupimus. Verumtamen cum multo amore multaque fide erga vos constringimur, tacere nullo modo possumus, ut vos ipsi pro anima vestra vigiletis, scientes quia ista misera & caduca vita in modicum exterminatur & finem habet, & omnes rationem reddituri sunt Domino de vaniloquijs. Igitur hominibus non citius credatis ante satisfactionem. Sed tamen si nos bene suscepimus & bene honoravimus pro vestro amore,

more, Deus nobis retribuat bona, & vos satisfaciat ut in causis beati Petri Apostoli amplius & amplius decertetis: & si non vobis nunciaverint quomodo eos honrifice suscepimus, quid aliud dicamus nisi ut Deus illis indulgeat? Verumtamen si prope fuissemus, adjuvante Dei omnipotentis misericordia, vos habuissetis veritatem & mendacium discernere; quia talem vobis à Deo datam esse sapientiam credimus, ut tale improperium atque confusionem non habuissemus in faciem nostram. Recordari credimus vestram Serenitatem, quia vicibus nobis misistis, quod neminem de nobis male loqui permitteretis, neque locum illi tribueretis. Sed quid igitur restat, nisi ut inter tantas accusationes, quæ de nobis & fidelibus nostris, qui aliquod profectum Sanctæ nostræ Ecclesiæ faciebant, vobis dictæ sunt, cum lacrimis gratias agam Deo omnipotenti. Nam de illo amore quem erga vos gerimus nullus in hac vita nos separare potest nisi sola mors, quandoque nobis obvenerit. Sed quid tantum fastidium facimus auribus vestris? Certissimè inquantum nobis Deus largiri dignatus est, sic in nostro sensu cogitamus, quod nullus de antecessoribus nostris partibus istis cum tanto amore servierit, quantum nos servivimus. Sed nostrum servitium, ut videmus, nemini acceptum fuit.

De autem accusatoribus Missorum vestrorum, de quibus nobis emisistis, ut aut in nostram aut in vestram præsentiam ad discutiendum veniant; si placet pietati vestræ, Missum vestrum dirigite absque illis, qui omnia liquidius inquirat & vestræ Imperiali potentiæ fideliter nunciet, quid aut quomodo istis in partibus egerint, qualem profectum exinde Sancta Dei Ecclesia mater vestra habeat. Verumtamen omnia in vestro committimus sagacissimo

 arbitrio.

arbitrio. His præmissis: Omnipotens & misericors Deus, per intercessionem sanctæ suæ genitricis semper virginis Mariæ dominæ nostræ, & beatorum Principum Apostolorum Petri ac Pauli, tale cordi vestro salubre consilium inspiret, ut oblatio quam dulcissimus genitor vester Dominus Pippinus rex beato Petro Apostolo obtulit & vos confirmastis, ipse claviger regni cœlestis ante conspectum DEI cum ipsa donatione vobis præsentetur, quatenus gaudia æterna percipere mereatis. *Piissimum Domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.*

Epistola II.

QUALITER SICILIENSES CUM SARRACENIS PACTUM FECERUNT ET CAPTIVI REDDITI.

Domino Piissimo, & Serenissimo Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei & Domini nostri Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus, Servus Servorum Dei. Tertio igitur Idus Novembr. suscepimus epistolam Gregorij Patricij Siciliensis: responsum scilicet Serenitatis vestræ epistolæ, quam illi per hominem nostrum emisimus. Vobis siquidem; pro qua causa ignoramus, epistolam nomini vestro titulatam non emisit. Illam tamen quam nobis direxit epistolam, de qua vobis exemplar aut postquam eam legeremus à nostro sigillo vestræ Imperiali potentiæ dirigere petivit: nos pro vestra satisfactione neque eam ad legendum aperuimus, neque quod in ea continetur cognovimus, nisi quod per illum Missum nostrum nobis in verbis direxit. Id est de illis

Sarracenorum Missis, cum quibus pactum confirmavit ipse Patricius in annos decem. Dicebat enim ad prædictos Missos Sarracenorum: quale nobiscum pactum facere vultis, cum ecce jam anni sunt octuaginta quinque quod pactum nobiscum fecistis & firmum non fuit? Imo & Constantinus Patricius qui ante me præfuit, in decem annos vobiscum pactum firmavit, usque ad futuram octavam indictionem; sed neque ipsum pactum firmum tenuistis. Nunc autem quale vobiscum pactum faciamus, nobis incognitum est. Ad hæc respondebant ipsi Sarracenorum Missi, dicentes: Pater istius Amiralmumin qui nunc apud nos regnare videtur, defunctus est, & iste relictus est parvulus, & qui fuit servus factus est liber & qui liber fuit effectus est dominus; & nullum se regem habere putabant; sed ecce nunc postquam omnia quæ pater suus habuit sibi subjecit, vult firma stabilitate hoc quod paramus pactum servare: de Spanis vobiscum non spondemus, quia non sunt sub ditione regni nostri: sed inquantum valemus eos superare, sicut vos ita & nos contra illos in mare dimicare permittimus · & si soli nos non valemus nos à parte nostra & vos à vestra Christianorum finibus eos abjiciemus. Post hæc vero convenit illis, & confirmavere in scripto inter se pactum in annos decem: & dedit eis Missum nomine Theopistum notarium, & reddidit illis quantos habuit comprehensos de ipsis Sarracenis, ut illos Christianos quos de suis partibus prædaverant, reddidissent. Et postquam jam dictum pactum inter se firmaverunt, & Missus ab ipso Patricio absolutus est, invenit in Catena unum hominem sub nimia velocitate ad Patricium nunciare festinans, quod septem navigia Maurorum prædaverunt unum vicum in Regio, & duæ naves ex eis post eos ad littus

exierunt

exierunt vacuæ. Nam & hoc nunciavit nobis ipse Missus noster, quod audisset ab hominibus Sarracenorum missis, quod isto Iunio mense transactæ sextæ inductionis, voluissent cum alijs centum navibus ad Sardiniam peragrare, & dum venissent propè Sardiniam subitò aperta est maris vorago & subglutivit illa centum navigia, & postmodum sic cum magno timore reversi sunt ipsi Sarraceni, qui hoc dicebant, in Africam. & nunciaverunt ad familiam de illis qui submersi sunt. Cumque ipse Missus noster talia audisset, interrogavit illum notarium qui eum custodiebat, si veritas esset quæ ab illis Sarracenis audierat: & dixit ipse notarius, quod ita esset, & ipse ore proprio legisset ad Patricium illam epistolam quam ei unus Christianus amicus suus ab Africa direxerat, in qua de submersione de prædictis centum navigijs continebatur. Et hoc factum est mense Iunio, quando illud signum igneum tanquam lampadem in cœlo multi viderunt. Ipsi vero Missi Sarracenorum in navigijs Veneticorum venerunt, & sic veniendo combusserunt igne navigia quæ de Spania veniebant. Ecce quod per hominem nostrum audivimus Serenitati vestræ intimare curavimus: sed precamur Serenitatem vestram, ut postquam ipsa epistola Gregorij Patricij relecta fuerit à vobis, nobis eam dirigere non dedignemini. Quare autẽ minimè vobis epistolam ipse Patricius misit, & in illam quam nobis direxit nomen vestrum non exaravit, cum à vobis perlecta fuerit statim vestra à Deo data sapientia cognoscere poterit, cur vobis epistolam ut decuit non emisit. Tamen si præsumptio non nobis imputatur, quod amando ea quæ de hac re sentimus, Serenitati vestræ insinuamus, videtur nobis, quia sine consultu Leonis Imperatoris sui non ausus est vobis adhuc epistolam suam dirigere. His præmissis:

Omni-

Omnipotens & misericors Deus sua vos protectione custodiat, atq; per multorum temporum annos ad gaudium æternum perducat. *Piissimum Domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.* Absoluta III Id Novembr. Dixit Gregorius Patricius ad Missum nostrum, quod Michaël Imperator monachus effectus est cum uxore & filijs suis.

EPISTOLA III.
DE OCCISIONE MAURORUM IN GRÆCOS.

D*omino Piissimo & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus servus servorum Dei.* Scimus igitur vestram à Deo protectam Imperialem potentiam semper de integritate & exaltatione atque custodia matris suæ sanctæ Romanæ Ecclesiæ ejusq; finibus sollertissimam habere sollicitudinem, & ideo notum facimus Serenitati vestræ ea quæ nuper audivimus & ex parte certi sumus. Vestræ siquidem à Deo datæ sapientiæ incognitum non est, quod illa nefandissima Agarenorum gens partibus Siciliæ anno præsente venire consiliaverat. Nunc autem, sicut audivimus, in quibusdam Græcorum insulis conjunxerunt. Pro quibus vero misit Michaël Imperator Patricium & Spadarios cum stolo, ut contra eos Christo adjuvante dimicare debuissent. Cumque ipse Patricius in Siciliam conjunxisset, direxit missos suos per Beneventum ad Anthimum Neapolitanum ducem, ut cum toto ipso Neapolitano ducatu qui illi obedire voluissent navale auxilium ei præbere studuissent. Qui vero

Dux occasiones proponens in adjutorio ejus ire contempsit. Kajetani tamen & Amalphitani aliquanta congregantes navigia in auxilio illius abierunt. Postmodum vero, ut audivimus, ingressi sunt ipsi nefandissimi Mauri, tredecim scilicet navigia, in insulam quæ dicitur Lampadusa, partibus Siciliæ constituta, & prædavere eam. Cúmque de prædicto Græcorum stolo septem navigia itidem explorando perrexissent, ut sc. veritatem cognoscere potuissent, comprehendentes eos deo odibiles Mauri, occiderunt illos: & dum exspectassent eos Græci qui miserunt illos ad explorandum & minime essent reversi, abierunt generaliter super eos, & Christo miserante totos illos iniquos Mauros occiderunt, ita ut nec unum ex ijs vivum reliquerint. Porro & hoc relatum est nobis: quadraginta naves de ipsis Mauris venerunt in insulam quæ Pontias vocitatur, ubi monachi residebant & prædaverunt eam. Postmodum vero egredientes ex ea ingressi sunt in insulam quandam, quæ dicitur Iscla majore, non longe à Neapolitana urbe militaria xxx; in qua familia & pecculia Neapolitanorum non parva invenerunt: & fuerunt inibi a. xv. usque ad xii. Kl. Septemb. & numquam ipsi Neapolitani super eos exierunt. Cumque totam ipsam insulam deprædassent, implentes navigia sua de hominibus & ejus necessarijs reversi sunt post se. Kajetani autem, qui post desolationem jam dictæ insulæ ibidem fuerunt, dixerunt, quod invenissent homines occisos lacere & granum & scirpha quæ ipsi Mauri portare secum non potuerunt, sed & caballos Mauriscos quos in suis ducebant navagiis occisos ibidem dimiserunt. Ecce quæcunque audere potuimus de Græcorum partibus, Serenitati vestræ intimare curavimus. De nostris autem terminis insinuamus vestræ tranquillissimæ Imperiali potentiæ,

tiæ, quia per intercessionem sanctæ Dei genitricis semperque virginis Mariæ dominæ nostræ & beatorum Apostolorum Petri ac Pauli, & per vestram prudentissimam ordinationem, omnia salva & illæsa existunt. A quo enim de illorum adventu vestra nos exhortavit Serenitas, semper postera & litoraria nostra ordinata habuimus, & habemus custodias; nosq; cum nostris sacerdotibus in ecclesia fautoris vestri beati Petri apostoli omnipotentis exoravimus clementiam, ut suam sanctam Ecclesiam ab insidiis inimicorum custodire & defendere dignetur, vosque ad exaltationem & defensionem ejus per longa annorum curricula conservare & protegere jubeat, atque ad gaudia æterna per multa temporum spacia cum sanctis perducat omnibus. *Piissimum domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.* Absol. VII. Id. Septembr.

Epistola IV.

DE INIQUO CONSILIO FACTO.

D*Omino Piissimo & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus servus servorum Dei.* Postquam enim epistolam Gregorij Patricij Siciliensis simul cum nostra emisimus Serenitati vestræ, conjunxit ad nos unum navigium nostrum cum aliquibus Græcis hominibus; ex quibus unus dixit nobis, quod dum esset Leo, qui nunc effectus est Imperator, contra Bulgaros ad pugnandum, Procopia uxor Michaëlis Imperatoris habuisset quendam amicum nomine Constanti-

num Patricium, & exhortasse eum ut sibi eam in conjugio copulasset, promittens ei thesaurum absconditum multum, quod se abditum à patre suo habere dicebat, per quod populum erogare debuissent quatinus Imperatorem eum sibi elegissent. Tunc seductus sermonibus ejus, paruit iniquo illius consilio, & pacavit sibi multos dans largiflua dona: post hæc vero intromiserunt eum in Palatium Imperiale, laudem canentes ei. Ipse autem Constantinus fecit ad se accersire Nicephorum Patriarcham, & dixit se coronari, sicut mos est Imperatorum. Ille igitur Patriarcha nolens coronare eum manibus proprijs, occisus est. Vxorem vero Leonis Imperatoris exorbavit & filium ejus parvulum interemit. Hoc cum audisset Leo Imperator ubi erat in finibus Bulgarorum ad pugnam, cœpit afflictis sermonibus increpare Patricios & optimates qui cum illo erant, dicens: Boni & Christianissimi viri, cur talem iniquitatem in me facere voluistis, quod elegistis me vobis Imperatorem? & ecce nunc & uxorem meam & filium meum occiderunt & levaverunt sibi alium Imperatorem. Tunc omnes stupore magno repleti dixerunt ei: Benignissime Domine nullam perturbationem ante faciamus, donec intra civitatem ingredi valeamus. Et initio consilio deposuit Imperialem vestem & induit militarem, & tollens secum quinque millia, viros armatos electos ad prælium, reversus est ad murum civitatis Constantinopolitanæ, & cœpit cum eis foris muros vocibus magnis laudare ac dicere: Constantinum magnum Imperatorem multos annos. Cumque nunciatum fuisset quod multi milites fugissent à Leone, & venissent ad eum laudantes illum, fecit eis aperiri portas civitatis, ut rogam eis dare debuisset. Illis autem ingredientibus non pepercerunt neque viris neque mulieri-

mulieribus, sed neq; parvulis quos invenire potuerunt. Et mortui sunt, ut fertur, XVI. millia inter viros & mulieres. Tunc ipse Leo Imperator misertus est populo suo, & petijt cum Constantino bellum committere, ne pro duobus viris tantorum Christianorum sanguis effunderetur. Post hanc vero petitionem ingressi sunt ambo in locum qui dicitur Ippodromio, & occisus est Constantinus à Leone Imperatore. In eadem hora interfecit Theodorum Patricium & omnes qui in ipso consilio fuerunt: Procopiam autem uxorem Michaëlis Imperatoris occidit, & membra ejus abscidens distribuit per murum civitatis. Cumque sibi vindictam taliter perfecisset & ordinasset congrue civitatem reversus est ad exercitum suum in finibus Bulgarorum. Postmodum vero conjunxit ad nos unum hominem Gregorij Patricij, qui dixit nobis, quod neq; Patriarcham occiderunt, neq; uxorem Leonis Imperatoris exorbaverunt, sed neq; filius ejus interfectus est, nisi unam parvulam filiam suam fecit Procopia uxor Michaëlis Imperatoris interficere. Hæc vero de Græcis hominibus audientes Serenitati vestræ intimare curavimus. His præmissis: Omnipotens & misericors Deus sua vos protectione custodiat, atque post multorum curricula annorum ad gaudia æterna perducat. *Piissimum Domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.* Absoluta VII. Kl. Decembr.

EPISTOLA V.

GRATIARUM ACTIONIS

D*Omino Piissimo & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri*

Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus, servus servorum Dei. Explere verbis clementissime fili non valeo, quantum vestro opere vestraque vita delector. Magnas igitur Omnipotenti Deo gratias reddimus, quia in ore cordis experimento dulcis fit sapor caritatis. Cum impleatur quod scriptum sit: *Sicut aqua frigida sitienti sic nuncius bonus de terra longinqua.* Serenitatis namque vestræ suscepta plena consolationis epistola, continuo, ut decuit, gratiarum actiones omnipotenti Deo retulimus, qui vestram Imperialem potentiam pacis Ecclesiasticæ fecit esse custodem. Ipsa namque fides vos servat, quam erga sanctam Dei Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, fautricem & auxiliatricem in omnibus petitionibus vestris, atque in sacerdotali unitate servatis. Cumque vos jugo pietatis cor vestrũ humiliter nostræ pusillanimitati subditis, cœlesti gratia agitur, ut omnia quæ circa Deum ex vestra purissima voluntate agere cupitis divino adjutorio suffragati ad perfectionem secundum vestrum benevolum desiderium deducitis, & vestrum brachium forte contra inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ & vestros extenditis. Dilectionem igitur atque firmam caritatem quam erga Serenitatem vestram gerimus, est Deus in cœlis, scrutatur corda & renes, qui scit qualem amorem & sollicitudinem de vestra diutissima prosperitate cottidie habemus. Quia post Deum & sanctos suos nullum consolatorem habemus nisi solam vestram à Deo protectam Imperialem potentiam, unde semper expectamus defensionem & consolationem. Relectis namque vestris Imperialibus syllabis reperimus in eis, quatenus Helmengaudus Comes vester nosterque fidelis omnia, quicquid à nobis audivit, vobis per singula nunciavit.

vit. Sed si omnia quæ cotidie patimur vobis insinuasset tam ipse quem etiam cæteri Missi vestri, qui istis partibus veniunt, fastidium eos auribus vestris credimus facere. Nescimus enim si vestra fuit demandatio, quod Missi vestri qui venerunt ad Iustitiam faciendam, detulerunt secum homines plures & per singulas civitates constituerunt. Quia omnia, secundum quod solebat Dux qui à nobis erat constitutus, per distractionem causarum tollere, & nobis more solito annue tribuere, ipsi eorum homines peregerunt, & multam collectionem fecerunt de ipso populo, unde ipsi Duces minime possunt suffragium nobis plenissime præsentare. Sed valde nobis gravis esse videtur si vobis fastidium facimus: confidimus enim in Dei misericordia quia in vestris temporibus sancta Dei Ecclesia tranquilla atque pacifica persistere habebit.

De autem omnibus bonis & prosperis quæ circa Missum nostrum quem in partibus Britanniæ ad Anglorum gentem direximus, omnia pro amore Beati Petri Apostoli fautoris vestri operati estis, sicut solita est vestra clementia, magnas gratias vestræ pietati exinde agimus: quia semper in solatio sanctæ Dei Ecclesiæ & adjutorio orthodoxæ fidei decertatis. Sed sicut nobis per vestram honorabilem epistolam insinuastis, quod Eardulphus rex de regno suo ejectus fuisset, jam hoc per Saxones agnoveramus, unde maxime ipsum Missum nostrum pro ipsa nequitia illic direximus. Magnum enim gaudium & magna lætitia in corde nostro ascendit pro eo quod vestra pietas misit Missos suos, & vivum eum ad vos usque perduxistis. Et valde de vita ejus delector, quia & vester semper fidelis extitit, & ad nos missos suos dirigebat. Pro qua re vestra Imperialis defensio ubique multipliciter resonat.

De

De vero epiſtolis quibus vobis Eanbaldus Archiepiſcopus & Cœnulfus rex atq; VVado emiſerunt, relegentes, repperimus eorum doloſitatem quam inter ſe habent. Vnde valde contriſtamur. Quia ipſe prædictus Cœnulfus rex nec ſuum Archiepiſcopum pacificum habet nec iſtum Eanbaldum idem Archiepiſcopum. Nam & de eorum diviſione cotidie in confeſſione beati Petri Apoſtoli, licet velut immeriti, preces fundimus, ut eos omnipotens Deus pacificet & diſcordiam quam inter ſe habent abſolvat. Et ſicut cœpit veſtra Serenitas in ipſam pacem nobiſcum deteſtare, ſic inceſſanter elaborare dignemini, quatenus veſtra merces copioſa accreſcat in cœlis. Miſiſtis ſiquidem nobis, ut noſtræ Apoſtolicæ auctoritatis adhortatoriam epiſtolam ſæpefato Eanbaldo Archiepiſcopo per idoneum miſſum noſtrum mitteremus, ut ad hanc ſanctam Apoſtolicam ſedem cum ſuis conſentaneis venire debuiſſet, aut in veſtra præſentia rationes deducendum. Nos vero ſtatim ipſam epiſtolam dictavimus & vobis emiſimus. Sed ſi placet Serenitati veſtræ, quod ipſam noſtram epiſtolam per veſtrum idoneum Miſſum ipſis in partibus ad Miſſum, quem itidem direximus, miſiſſetis, ut una cum prædicto Miſſo noſtro ipſum Archiepiſcopum adhortaſſet, quatenus aut hic in noſtra præſentia, aut ibidem in veſtra una cum ſocijs ſuis conjunxiſſet, valde nobis recte viſum fuiſſet; quia Miſſum noſtrum nondum ſuſcepimus, & ipſi homines doloſi ſunt, ut ne Miſſos ſuper Miſſos ſuſcipientes in doloſitate eveniant. Verumtamen nos Miſſum noſtrum præparamus, donec ſecundum veſtrum placitum demandetis, & ſi placet Imperiali potentiæ ut Miſſum noſtrum ibidem dirigamus, vos nobis per veſtram inſinuationem ſignificare Iubeamini, & nos ſtatim ipſum Miſſum noſtrum dirigemus ſecundum

dum vestram voluntatem. Omnipotens enim & misericors Deus sua vos protectione longa per tempora conservare dignetur, atque æterna gaudia cum Sanctis omnibus faciat possidere. *Piissimum Domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.*

EMBOLIM.

PRo tanto amore tantaque dilectione atque fide, quam erga vestram Serenitatem gerimus, ea quæ agnoscere valemus silere non possumus. Iesse vero Episcopus serviens vester aliud servitium vobis facere potest. Nam missaticum per patrias deportare non nobis videtur quod idoneus sit, neque ad secretum consilium provocandus. Sed rogamus vestram clementiam, ut de hac re clementer considerare debeatis, quia nos omnes in vestro servitio salvi existere cupimus. De autem Sacerdotalibus causis, unde nobis ad detrimentum venire speramus, quæ nos non sic possumus emendare, vobis insinuamus, ut interrogetis Helmengaudum & Hunfridum, fideles vestros, quando à nobis absoluti sunt, & in Ravenna conjunxerunt, & ab Archiepiscopo ad prandium invitati sunt, id est Dominico die ad Palmas: quales lectiones & quales admonitiones ante ipsam mensam recitatas audierint, sicut decet in sancto quadragesimali tempore, quando omnes de suis facinoribus Deum deprecantur, ut mereantur emendare. Sed & ea quæ ibidem audierunt nobis turpitudo est vobis in scriptis insinuare.

EPISTOLA VI.

DE BENEFICIIS ACCEPTIS.

DOmino *Piissimo, & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei & Domini nostri Iesu*

 Christi

Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus, servus servorum Dei. Magno munere misericordiæ Dei totius mundi multiplicata sunt gaudia, cum pio & glorioso clementiæ vestræ studio erga sanctam Dei Ecclesiam nostramque pusillitatem geritis, largifluæ tuæ munificentiæ susceptis pulcherrimis munusculis, relectisq; scriptis Serenitatis vestræ, quæ in nostro corde melle condita sapuerunt, ilico, ut decuit, gratiarum actiones tripudiantes gratulanter Deo retulimus. Quia non solum lætitiæ verba in ea repperimus, verum etiam & nostræ prosperitatis solertissimam curam agnovimus. Sed de tantis immensis beneficijs & muneribus, quibus jugiter nos ditatis, optamus ut ab ipso clavigero regni cœlorum, cujus vicem, Deo miserante, gerimus, dignam retributionem suscipiatis, cui tantum honorem assidue exhibetis. Scimus namque & fideliter scimus, quia per omnia & in omnibus vobis pertinentibus nostrum gaudium vos esse facturos: sed commutatio excelsi quæ pia facta probat & benigna solita pietate repensat, ipsa pro nobis digna præmia vestræ pietati retribuat. Post vero munerum offertionem insinuaverunt nobis fidelissimi Missi vestri, Helmengaudus videlicet atque Hunfridus gloriosi Comites, quod filius noster Domnus Pippinus rex ad limina Apostolorum per vestram largitatem media quadragesima cupit venire, atque conloquium nobiscum habere. Vnde in magnum gaudium cor nostrum relevatum est, quod ipsi fidelissimi Missi vestri viva voce vobis insinuare possunt, & continuo omnia cum ipsis disposuimus de prædicti dulcissimi filij nostri itinere; Missumque statim nostrum direximus, qui omnem præparationem facere deberet, quatenus cum lætitia ad limina Apostolorum

postolorum nostræque pusillitati conjungeret. Igitur post modicos, octavo scil. Kl. Apr. conjunxerunt ad nos Missi præfati filij nostri domni Pipini Regis, & obtulerunt nobis honorabilem epistolam vestram. Quam relegentes reppe-rimus vestræ prosperitatis salutem atque solertissimam curam quam erga tranquillitatem sanctæ Dei Ecclesiæ vestra Serenitas semper gerit, atque de adventu filij nostri domni Pippini, ut non antea esset venturus nisi post diem sanctum Paschæ, apto videlicet tempore. Credat enim nobis vestra clementia, quia quocunq; tempore ad nos conjunxerit cum tanto gaudio tantaque lætitia eum suscipiemus, quantum condecet filio tam magni defensoris sanctæ Dei Ecclesiæ: quia scimus Domino opitulante, eo quod & nobis & illi profectum erit si nos conjunxerimus. Iterum postquam conjunxerunt ad nos ipsi prædicti Missi Filij nostri domni Pippini Regis, & dixerunt nobis, quod in media quadragesima minime conjungere potest, porrexerunt nobis præfati Missi vestri, videlicet Helmengaudus & Hunfridus gloriosi Comites, aliam epistolam Serenitatis vestræ, ubi continebat, ut ipsi fidelissimi Missi vestri apud filium nostrum domnum Pippinum prius adirent, & de vestro verbo ei præciperent, ut ubi ambobus placuisset nobis obviam occurrisset, ut quod vos omnimodo optatis, cum Dei adjutorio veniat ad perfectionem, id est ut pax & concordia inter nos firma & stabilis Deo mediante constituatur. In veritate enim dicimus, quia donavit nobis Dominus pacificum Imperatorem, de quo Apostolus dicit: *quàm speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.* Nam omnipotens Deus vestrum potest cor satisfacere; quia nullam discordiam nullamq; iniquitatem circa eum habemus, sed sic eum diligimus & illius profectum cupi-

mus, ſicut de cariſſimo filio: ſed qui zizania portant in conſpectu veſtro vel filij noſtri domni Pippini regis, quod nos nec in corde habemus; omnipotens Deus qui juſtus judex eſt, ante cujus conſpectum omnia occulta patefiunt, ipſe judicet inter nos & ipſos. De vero Eccleſiis Dei ut ſuas habeant juſtitias, atq; littoraria noſtra & veſtra ab infeſtatione paganorum & inimicorum noſtrorum tuta reddantur atque defenſa, nos, quantum Dominus virtutem donaverit, cum ipſo prædicto filio noſtro ſtudium ponimus: ſed veſtrum conſilium & veſtrum ſolatium & nobis & illi neceſſe eſt.

De autem inſula Corſica, unde & in ſcriptis & per Miſſos veſtros nobis emiſiſtis, in veſtrum arbitrium & diſpoſitum committimus, atque in ore poſuimus Helmengaudi Comitis, ut veſtra donatio ſemper firma & ſtabilis permaneat, & ab inſidiis inimicorum tuta perſiſtat, per interceſſionem ſanctæ Dei genitricis & beatorum principum Apoſtolorum Petri ac Pauli, & veſtrum fortiſſimum brachium: & Domino miſerante, tempore apto, quantum plus celerius valuerimus, per fidelem Miſſum noſtrum omni utilitate ſanctæ Dei Eccleſiæ veſtræ Imperiali potentiæ liquidius innoteſcimus. Omnipotens igitur & omnium futurorum præſcius Deus ipſe vos faciat proſperis exaltari triumphis, & poſt longævam vitæ ætatem gaudia tribuat ſempiterna. *Piiſſimum Domini Imperium gratia ſuperna cuſtodiat, eiq; omnium gentium colla ſubſternat.*

EPISTOLA VII.

QUÆSTIONES SOLVENDÆ.

D*omino Piiſſimo & Sereniſſimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini noſtri*

Ieſu

Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus, servus servorum Dei. Remeante ad nos, Domino annuente, Sabino religioso Episcopo de partibus transmarinis, obtulit nobis Serenitatis vestræ epistolam, continentem de injuncta sibi legatione vel captu atque redemptione Adulphi diaconi Missi nostri; de quo in magno mærore manemus, quousque omnipotens Deus illum ad nos usque per vestrum deducat solatium.

Repperimus etiam in ipsa honorabili vestra epistola tres quæstiones subjunctas. Vnam quidem de eo quod scriptum est in Evangelio secundum Matthæum, ubi dicitur de domino nostro Iesu Christo: *& veniens Nazareth habitavit ibi: ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazarenus vocabitur.* Alteram de eo, quod in principio Evangelij secundum Marcum testimonium Propheticum ita positum est: *Initium Evangelij Jesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta, ecce mitto angelum meum qui præparabit viam tuam ante te.* Tertiam de epistola egregij doctoris Pauli Apostoli priore ad Corinthios, ubi dicit: *Si enim cognovissent, numquam dominum gloriæ crucifixissent; sed sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis descendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.*

Scribit enim beatus Hieronymus de quæstione prima, id est secundum Matthæum, quod hoc in Isaia scriptum habeatur: sed id magis juxta sensum usum beatum fuisse Evangelistam quam juxta sermonis proprietatem. Scriptum namque est in commentario ipsius Evangelistæ ab eo beato Hieronymo. *Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas,*

quoniam Nazarenus vocabitur. *Si fixum de Scripturis posuisset exemplum, numquam diceret; quod dictum est per Prophetas; sed simpliciter, quod dictum est per Prophetam. Nunc autem per Prophetas vocans, ostendit se non verba de scripturis sumpsisse sed sensum. Nazaraeus enim sanctus interpretatur; Sanctum autem dominum futurum omnis scriptura commemorat.* *Possumus & aliter dicere, quod etiam eisdem verbis juxta Hebraicam veritatem in Isaia scriptum sit: exiet virga de radice Iesse & Nazareus de radice ejus conscendet.*

De testimonio vero beati Marci Evangelistæ, quod in principio sui profert Evangelij dicens: *Initium Evangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam qui præparabit viam tuam ante te.* Et iterum: *Vox clamantis in deserto, parate viam domini, rectas facite semitas ejus.* Sciendum est quod è duorum testimonijs Prophetarum unum contexuit corpus Malachiæ videlicet & Isaiæ, quorum unius edixit alterius vero tacuit nomen. Quod enim ait: *ecce mitto angelum meum* &c. de Malachia protulit. Quod vero adjecit: *Vox clamantis in deserto* &c. Isaiæ vaticinium est. Sicut in ipsius Malachiæ expositione beatus profert Hieronymus dicens: *Marcus Evangelista duo testimonia Malachiæ & Isaiæ sub unius Prophetæ sermone contexens, ita exorsus est: initium Evangelij Iesu Christi, sicut scriptum est in Isaia Propheta, Ecce mitto Angelum meum ante te qui parat viam tuam. Hoc, licet verbis aliis, in Malachia legimus. Quod autem sequitur: vox clamantis in deserto &c. ab Isaia Propheta dicitur.* Item vero in commentario Matthæi idem beatus dicit Hieronymus. *Cum enim testimonium de Isaia Malachiaq; contextum sit, quæritur quomodo velut ab uno Isaia exemplum putemus adsumptum: de quo Ecclesiastici viri plenissime responderunt.*

At vero Teſtimonium beati Pauli Apoſtoli, quod in epiſtola ad Corinthios protulit, dicens: *Quod oculus non vidit nec auris audivit &c.* in Iſaia Propheta ſcriptum habetur alijs quidem verbis eodem tamen ſenſu. Sic namque ſcriptum eſt ibidem: *à ſeculo non audiverunt neq; auribus perceperunt, oculus non vidit Deus abſq; te quæ præparaſti exſpectantibus te.* Requirat prudentiſſima veſtra Imperialis potentia in capitulo centeſimo ſeptuageſimo, & ita inveniet. Quanquam beatus Ambroſius hunc ſermonem in expoſitione ejuſdem Epiſtolæ, juxta ſcriptum Apoſtoli in Apocalypſi Heliæ in apocryphis ſcriptum eſſe adfirmat.

His præmiſſis, Omnipotens & miſericors Deus ſua vos protectione cuſtodiat, atque per multorum curricula annorum vitam tribuat ſempiternam. *Piiſſimum Domini Imperium gratia ſuperna cuſtodiat, eique omnium gentium colla ſubſternat.*

Epistola IIX.

INTERCESSIONES ET CÆTERA.

D*omino Piiſſimo & Sereniſſimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti, Carolo Auguſto, Leo Epiſcopus Servus Servorum Dei.* Omnes enim qui ſe nobis fideles aſſerunt, ſi veſtræ Imperiali potentiæ ſic fideles non extiterint, ita ut omnes pacem atque dilectionem quam, Deo miſerante, erga ſanctam Dei catholicam & Apoſtolicam Romanam Eccleſiam matrem veſtram & nos geritis, cognoſcere valeant, vacua eſt ſpes eorum & labor eorum ſine fructu, & inutilia ſunt opera illorum, exceptis his qui per ignoran-

tiam

tiam in aliquod ut homo fefellerint. Verumtamen & ipsi corrigendi esse judicamus. Misit siquidem nobis vestra Serenitas, eo quod Adulphus diaconus, Missus nostræ Apostolicæ sedis, cum à vobis more solito benigne ac honorifice susceptus esset & usque ad portum maris deductus, atque exinde ad navigationem commode absolutus, & cum verteretur ad vos primum se velle venire profiteretur, noluit Missum vestrum exspectare qui eum usque ad vos deduceret, sed arrepto itinere quasi fugiens, cum vos illum per dies aliquot exspectaretis, ad vos venturum sperantes, spem vestram delusit. Et quod Missum Eanbaldi Archiepiscopi, qui ipse literas suas ad vos misit petens ut prædictum legatum ejus ad vos venientem benigne susciperetis, & eum ad vos venire permitteretis: sed neque ille secundum domini sui præceptum peragere studuit. Quamobrem credat nobis vestra Serenitas, carissime ac dulcissime Fili, quia per nullum iniquum quodlibet consilium hoc facere perpessi sunt, sed ignorationes seculi hujus solertiæ hanc stolidam occursionem perfecerunt. Nos vero Apostolica suffulti auctoritate, secundum vestram voluntatem, vestræ Imperiali potentiæ eos dirigere non omittimus. Sed precamur clementiam vestram, ut pro amore beati Petri Apostoli fautoris vestri, in cujus servitio prædictum Adulphum diaconum emisimus, immo etiam in ipsum quod nobis sub jusjurando pollicitus est, ut ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ & vestrum atque nostrum decertare debuisset, & pacem in ipsa insula seminare studuisset, iterum ipsis in partibus remittamus, nullam pro hoc sustineat tribulationem: ut cum Propheta dicere valeat, *corripit me justus in misericordia.* Quis enim vestram à Deo datam sapientiam illudere valebit? cum superna gratia sicut

cũt vos procul dubio credimus ut habeatis. Sed quia homines sumus & fallimur, petimus pietatem vestram, ut hanc eorum noxam beato Petro Apostolo concedere non dedignemini, ut ab ipso clavigero regni cælestis præmium mercedis suscipere mereatis. De autem quod nobis emisit vestra Serenitas, fraudulentam eos habere legationem quam vobis ostendere timuerunt, & quia propter hoc tam festinanter profecti sunt, ut Ardulphi regis iter Romam prævenire potuissent, omnes epistolas quæ de partibus illis nobis perlatæ sunt pro vestra satisfactione, vobis emisimus legendas. Prædictum vero Missum Eanbaldi Archiepiscopi, in quantum Deo auspice agnoscere valuimus, in omnibus Dei famulum eum comperimus. Vnde obnixe quæsumus vestram Imperialem potentiam, ut pro eo quod ad fautorem vestrum beatum Petrum Apostolum directus est, melius illi sit & non deterius, sicut modis omnibus esse credimus, quanquam ignoranter fefellit. Quia valde pertimescimus ne ipse populus adquisitionis sanctæ Romanæ Ecclesiæ per quamlibet occasionem, & certamen prædecessoris mei domni Gregorij beatissimi Papæ, quod ipsis in partibus posuit, meis temporibus infructuosum existere videatur, nec mihi in judicio eveniat. Quid plura dicimus? Sicut per eorum stultitiam agnovimus in aliquod vestrum furorem, ita per infusionem sancti Spiritus velocius à vobis vestram sentiamus misericordiam. His præmissis; Omnipotens & misericors Deus sua vos à malis omnibus protectione custodiat, & quoniam vita vestra bonis omnibus valde est necessaria, post longa adhuc tempora vos ad cœlestis patriæ gaudia perducat. *Piissimum Domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.* Prædictæ vero

Epistolæ quæ de Saxoniæ partibus nobis missæ sunt magnopere precamur clementiam vestram, ut eas nobis remittere jubeatis, quia eorum verba pro pignore retinemus. *Absolut. prid. Kal. Ianuar.*

EPISTOLA IX.

QUALITER QUIDAM EPISCOPUS EXSUL INVENTUS.

D*omino Piissimo & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus Servus Servorum Dei.* Dum vestræ Imperiales Syllabæ de civitate in civitatem ad nos pervenissent, quæ & à nobis susceptæ ac relectæ fuissent, repperimus in eis, quatenus à Gradensi insula, ubi Fortunatus Archiepiscopus suam propriam sedem habere videbatur, propter persecutionem Græcorum seu Veneticorum exul esse dignoscitur; & si congrue nobis apparuisset, pro causa necessitatis in Pola, ubi jamdudum Æmilianus quidam Episcopus præfuit, quæ & diæcesis prædicti Fortunati Archiepiscopi existit, illic suam sedem haberet: & qualiter vestra à Deo protecta Imperialis potentia sine consultu Apostolatus nostri nequaquam eum aliubi conlocare voluit. Nos vero de hac re pertractantes providimus. Vt secundum qualiter vestræ Imperiali clementiæ complacuit, ut in Polana Ecclesia persisteret, ita maneat, sub eo prorsus tenore: Vt si, Domino annuente & B. Petro Apostolo protegente, per vestram in triumphis Victoriam, ipsa sua sedes illi restituta fuerit, secundum qualiter prædicta Polana Ecclesia integra cum omnia sibi pertinentia susceperit, sic iterum ea restituatur, & non

de rebus ejus aut pecunia ad suam debeat subtrahere sedem, sed neque cuiquam ex ipsis rebus seu pecunijs atque speciebus dare quoquo modo præsumat, ut ipsa Ecclesia semper inrefragabiliter cum suo antistite salva existere possit. Reservatur siquidem in ipsis vestris Imperialibus apicibus, quomodo in Aquis palatio nobiscum providistis de Aquilejensi Ecclesia, velut una quæ suam sedem haberet. Credat enim nobis vestra clementia, & quod quicquid ibidem una vobiscum vel cum fratribus & coëpiscopis nostris oratores vestri pertractavimus, omnia ad mercedem animæ vestræ seu filiorum vestrorum esse conspicitur. Omnipotens & misericors Deus per intercessionem sanctæ suæ genetricis, suorumque Apostolorum Petri & Pauli diu vos in hoc mundo conservare dignetur, & per multorum annorum curricula cælestia regna cum suis faciat adipisci. *Piißimum Domini Imperium gratia superna custodiat, eiq; omnium gentium colla substernat.*

EMBOLIM.

ET hoc vestræ Serenitati intimare curavimus de præfato Fortunato: ut sicut semper pro illius honore temporali laboratis, ita & de anima ejus curam ponatis, ut per vestrum pavorem suum ministerium melius expleat. Quia non audivimus de eo sicut decet de Archiepiscopo, neque de partibus istis, neque de partibus Franciæ, ubi eum beneficiastis. Tamen gratias agimus Deo, quia omnia vobis incognita non erunt. Interrogare quidem fideles vestros, & omnia vobis nota fient; eo quod illi qui vobis eum collaudant hoc per munera & calciaria faciunt. Quid nobis plus amabile est quam vestra dulcissima anima? Et Deus cognitor est, quia post salutem animæ vestræ hæc omnia

vobis insinuamus, eo quod de tanto amore quem erga vestram Serenitatem gerimus, ideo silere non possumus. Potestis interrogare fratrem nostrum Hildibaldum Archiepiscopum & Ercanbaldum Cancellarium. Fortassis exinde aliquid cognoveritis, quia cognovimus eos animæ vestræ fideles in omnibus.

EPISTOLA X.

QUALITER MISSI IUSTITIAM FACTURI DAMNUM FECERUNT.

Domino Piissimo & Serenissimo, Victori ac Triumphatori, Filio, amatori Dei ac Domini nostri Iesu Christi, Karolo Augusto, Leo Episcopus servus servorum Dei. Adhoc omnipotens & invisibilis Deus noster vestram à Deo protectam Imperialem potentiam sanctæ suæ Ecclesiæ fecit esse custodem, ubique gubernatione laudabili ad augmentum gloriæ vestræ vigilantior existeret, & quos consilio exterius regitis perire interius non permittatis, quatenus per fructum piæ sollicitudinis vestræ ad æterna quæ sanctis suis daturus est gaudia pertingere mereatis, atq; ex bonorum vestrorum actibus dignam retributionem multipliciter percipiatis. Misimus itaq; præsentes oratores nostros, Ioannem videlicet reverendissimum Episcopum & Basilium religiosum egumenum, visitationis causa ad vestram Imperialem clementiam, cum benedictione beati Petri Apostoli fautoris vestri. Sed petimus Serenitatem vestram ne injuriosum ducatis quod non aliquid dignum munificentiæ vestræ vobis dirigere valuimus. Verumtamen de beati Petri Apostoli rebus, quam-

vis

vis parvæ ſunt quæ offeruntur, pro magna ſemper benedi-ctione ſuſcipiendæ ſunt, quoniam & hic vobis valebit majora impendere, & apud omnipotentem Deum beneficia æterna præſentare. Dum enim in hominibus poſt Deum & ſanctos ſuos non niſi in veſtram Imperialem potentiam fiduciam habemus, juſtum proſpeximus, ut & gaudium noſtrum & anguſtias quas aſſidue patimur veſtris prius intimaremus auribus, ut oblationem quam veſtri dulciſſimi parentes & vos ipſi beato Petro Apoſtolo obtuliſtis, accepta atque ſecura ſit in conſpectu ejus, quatenus ab ipſo clavigero regni cœlorum, qui vos in ſuis utilitatibus defenſores conſtituit, dignam retributionem percipere mereamini, & veſtra opinatiſſima Imperialis munificentia in univerſo fideli populo laudabiliter diffametur, & nos pro cauſſa negligentiæ ante tribunal Dei cum ipſo domino & nutritio noſtro beato Petro Apoſtolo in judicio minime provocemur, pro eo quod oppreſſiones populi Dei veſtræ non nunciaverimus clementiæ. Miſit igitur pia Serenitas veſtra Miſſos ſuos, ut juſtitiam nobis facere debuiſſent, ſed magis damnum quam profectum nobis fecerunt. Verumtamen miſſos veſtros qui ad nos venerunt interrogare dignemini, & ipſi viva voce inſinuare poſſunt ea quæ in noſtris hominibus audierunt vel viderunt peracta. Sed & præſens Ioannes Epiſcopus Miſſus noſter per ſingula veſtræ poteſt innoteſcere Imperiali potentiæ; quia omnia, quicquid per veſtrum pium ac legale judicium de cauſa videlicet palatij Ravennatis recollectamus, unde & juſſiſtis, ut nullus quilibet homo impoſterum conquaſſare aut in judicio promovere præſumeret, tam de vulgaria quam etiam de manſis, quos per veſtrum diſpoſitum Herminus fidelis veſter nobis reconſignavit; omnia cum caſis, vineis

 ſeu

ſeu laboribus atque peculijs abſtulerunt, & nihil exinde nobis remanſit. Quamobrem quæſumus veſtram Imperialem clementiam, ut ſic de veſtra à Deo accepta donatione, quam prædicto Dei Apoſtolo obtuliſtis, peragere jubeatis, quatenus in nulla minuatur parte, ſed maxime per veſtrum laborioſum certamen firma atque ſtabilis & inconcuſſa perennis temporibus perſiſtere valeat, & nos, licet impares, tantum Deo miſerante vicem ejuſdem diſcipuli tenentes, ſecuriter ac patienter Dei omnipotentis poſſimus exorare clementiam, ut veſtrum robuſtiſſimum brachium fortiter contra inimicos ſanctæ Dei Eccleſiæ extendat, & omnes barbaras nationes pede fortitudinis opprimatis. *Piiſſimum domini Imperium gratia ſuperna cuſtodiat, eiq; omnium gentium colla ſubſternat.*

HER-

HERMANNI CONRINGII AD LEONIS III PAPÆ EPISTOLAS NOTÆ.

EPistolæ quas dedimus descriptæ à nobis sunt ex membranis antiquis bibliothecæ Academiæ Iuliæ, sed quas olim habuit Matthias Flacius Illyricus, vir rerum antiquarum studio & peritia celeberrimus. Meminit ille earum cum in Catalogo Testium veritatis tum in Centuria octava Historiæ Ecclesiasticæ, imo ex ijs excerpta nonnulla, signo in membranis superstite notata, publicavit; quum tamen harum nullam integram exhibuerit, ab alijs illæ desideratæ sunt, à Gretzero ipsa Flacij fides suspecta fuit reddita, quasi ille finxerit se habere quæ nusquam exstant. Longa satis & petulans, pro more hominis, Gretzeri in Flacium invectiva præmissa est Epistolis variorum Pontificum ad Carolum Magnum quas Gretzerus ipse edidit. Certe quod hactenus latuerint argumento est, exempla earum per esse rara: quippe cum Paparum illius ævi sive amor sive odium multos ad vulganda hæc potuerit invitare. Neque nobis cognitum hactenus est, ex quo angulo Flacius opusculum hoc eruerit. Parum etiam hoc scire refert, cum jam constet sibi Flacij fides. Leonis Papæ, cujus præ se ferunt nomen, epistolas esse, vetat nos dubitare præter membranarum vetustatem ipsa dictio, Romanæ curiæ illa tempestate propria, & rerum cum certis monumentis adeo attemperata consensio, ut figmento humani ingenij, præsertim nullo lucro invitante, non possit esse locus. Cæterum à Leone longe plures imo pene infinitas ad Carolum literas esse scriptas, facile liquet ex

illa

illa diligentia ſcripturiendi, quam vel hæ puucæ præ ſe ferunt. Nec tamen, quod ſciam, hujus Pontificis ullæ etiam ad alios ſcriptæ, editæ hactenus ſunt præter tres tertio Conciliorum tomo ante hos triginta amplius annos & unam ad Riculphum Moguntinum Epiſtolis S. Bonifacij n. 75 inſertæ. Perierintne an conquieſcant alicubi reliquæ, haud dixerim: forte decas hæc alios longe plura & meliora faciet promere. Quod profecto noſtra fieret cum voluptate.

Expreſſimus autem haſce noſtras cum ſuis ſummarijs quales in membranis reperimus & cujuſmodi reapſe ſunt, quod Flacius recte dixit, *prorſus rudes & barbaræ*. A librario aliquid lutulenti contractum, non dubito. Sed cum hujus ſordes ab ipſiuſmet auctoris cœno diſtinguere non licuerit, ne quid temere mutaretur, conſultius eſt viſum omnia relinquere prout accepimus. Enimvero recte quidem de Carolo Magno ſcripſit Ionas Aurelianenſis exordio libelli adverſus Claudium Taurinenſem: *Non ſolum apud Germaniam ſtudium literarum & amor ſanctarum ſcripturarum, verum etiam apud Galliam ejus memorabilis viri ſolertiſſimo ſtudio & ferventiſſimo deſiderio accenſum eſt, ut, Domino opem ferente, in ſibi commiſſæ Eccleſiæ filijs, & liberalium artium apprime diſciplina & divinarum ſcripturarum perfecta polleret intelligentia.* Recte, inquam, hæc Ionas. Etenim hodieque ſuperant ex illo ævo monumenta Gallorum Germanorumve, quæ merito toleres ſi nolis laudare. Italia tamen, quantum conſtat, vix tum quenquam habuit, Paulum & Paulinum Aquilegienſes excipe, mediocricule eruditum: Romæ barbaries ipſam ſedem ſuam poſuiſſe videtur, unde tanquam ex arce copias ſuas mitteret in Eccleſiam omnem Occidentis. Id ipſum non hæ tantum

literæ

literæ Leonis docent, sed etiam illorum Paparum quos Gretzerus & alij ediderunt, imo & Anastasij Romani Bibliothecarij superstites libri, utut hunc Græce & Latine doctum laudare non dubitaverit Bellarminus. Omnia videlicet hæc notæ ejusdem sunt: hoc est fœda barbarie coinquinata, eoque vere Romana, ut tum erant Romana omnia. Nec vero illa barbaries facile mutavit, sed duravit perquàm diu. Hinc in synodo Remensi Ottone II Cæsare, testatur Gerbertus, Arnolfum Aurelianensem hæc in verba prorupisse: *Cum hoc tempore Rôma nullus pene sit, ut fama est, qui literas didicerit, sine quibus vix ostiarius efficitur, qua fronte aliquis eorum docere audebit, quod minime didicit?*

In ordine Epistolarum seriem temporis non observavit collector, perinde ut ille qui Gretzerianum volumen congessit. Omnes tamen hæ literæ ad Carolum jam Imperatorem Romanum, & quidem ultimis ejus vitæ annis, sunt exaratæ. Ea res facit, ut ex hisce literis discere sit quod ex alijs, à Gretzero etiam editis, discere haud licet: qua reverentia videlicet Papa Cæsarem alloqui etiam tum fuerit solitus. Gretzerianæ etenim illæ Adriani ad Carolum adhuc Patricij tantum dignitate fungentem scriptæ sunt; neq; ex illo ævo superest fortassis aliqua epistola alia ad Imperatorum quempiam à Papis transmissa; certe in publicum hactenus non est edita. Cumprimis enim merentur notari, cum utraque formula qua & exorsus est & finivit omnes literas Leo, inque illa vox solemnis *Domini*, (qua voce Iustinianum Cæsarem, ut *Domina* Theodoram, præter solitum in familiari sermone primos omnium sasalutatos, notat in *Arcana historia* Procopius) tum vero passim occurrentia illa *clementia vestra, clementissime fili, humilitas nostra, nostrum servitium.* Etsi enim & in Gregorij

 Magni

Magni epistolis ad Cæsares frequentissime hæc legantur, à sequentium tamen temporum infra Carolinam ætatem consuetudine multum sunt aliena, postquam Cæsarum imperio abjecto Papæ voluerunt haberi prorsus *ἀνυπεύθυνοι*, imo ipsorum Cæsarum regumque domini. Neque vero est quod credas, blandis adeo & humilibus voculis ex more, erga alios etiam reges infra Cæsaream dignitatem positos suero, usum tum Leonem. Nuspiam enim cum alias tum in omni Epistolarum Gretzerianarum volumine comparet ille *clementissimi* aut *domini* titulus, sed tantum *domni excellentissimi*. Inter *domni* autem & *domini* voces ingens profecto illa tempestate fuit discrimen: quod neminem scriptorum ejus ævi peritum temere latet. Scilicet coluit Leo Carolum, quomodo antehac à Papis Cæsar coli solebat. Erat autem mos tum Romano populo, solos Cæsares *Dominos nostros* appellare: donec eodem titulo & Leo hic III Papa omnium primus ab adulatoribus audiit, post Vrbis rempubl. occupatam. Et vero ut notant eruditi, in numismatibus & operibus antiquis hic primus Paparum inscriptus est: *Sanctissimus D. N. Leo Papa*. Pertinet vero ad veterem illum cultum, etiã *adoratio*, qua Carolum Cæsarem Leo hic prosequutus est. Annales Francici ipsâ Ludovici Pij ætate conscripti, de hoc nostro Leone, ubi populus Romanus Carolum Cæsarem proclamasset, in hæc verba loquuntur: *Post quas laudes à pontifice more antiquorum Principum adoratus est*. Notavit Guicciardinus tabulas suas Papam hisce tum verbis consignasse: *Imperante Carolo domino nostro*. In omnibus porro epistolis elucet, quanta animi submissione erga Cæsarem fuerit tum Leo, sive narret aliquid, sive petat, sive se excuset. Etsi enim haud parum reverentiæ exhibeant Carolo Adrianus, Stephanus,

nus, alij, cum Patricius adhuc ille audiret, longe submissius tamen erga eundem jam Cæsarem sese Leo gerit.

Et vero hic præcipuus est ille fructus, quem ex literarum Leonis lectione possis petere. Nec ego alij potius fini eas edidi, quam ut clarissime pateat veritas eorum, quæ de Cæsarea in Papas per Carolum acquisita auctoritate libro *de Germanorum Imperio Romano c. VII* multis disputata sunt. Apparet vero etiam ex his epistolis, id quod ibi demonstravimus, per legatos suos, quos tum Missos appellare mos fuit, Cæsarem jus dixisse & per omne Petri patrimonium & in ipsa Vrbe Roma: quemadmodum scilicet tulisse tum consuetudinem in omnibus Francici juris regionibus, alias ostendimus. Quamvis enim de injuria per legatos illos sibi facta conqueratur non semel Leo, tamen ipsam judicandi potestatem nusquam vocat in dubium. Videtur tamen etiam ille omnem operam navasse, quo sensim hoc onere se levaret, integra impetrata libertate. Huc enim spectasse merito dixeris illas de judicibus istis Cæsareis perpetuas querelas; cumprimis vero illud, quod à Carolo Leoni objectum esse, liquet ex epistola prima: quod neminem receperit in gratiam Leo qui Cæsaris auxilium imploraverat, quo scilicet omnes alios ab ope illa petenda deterreret. Pertinere enim hoc videtur ad morem illum, quem Appendix Eutropiana hisce verbis narrat apud Flacium: *Tanta Imperialis virtus ibi vigebat, ut si in legali judicio minoris vel inscij causa postponeretur, & ille alicujus consilio pedes teneret Legati Imperatoris, petens ab eo justam legem, & Missus adjuraret Principes Romanorum, dicens: per eam fidem quam Domino Imperatori debetis, facite huic homini justam legem: nemo erat ausus declinare neq; ad dextram, neq; ad sinistram, etiamsi à propinquis Pontificis illata esset injuria.*

Verum Cæsarum illam potestatem illibatam usque ad obitum Ludovici II Imperatoris permansisse, alibi probavimus.

Meretur vero & in his epistolis observari id, in quo uno pene omnes Gretzerianæ sunt occupatæ, studium nimirum illius ætatis Pontificum in acquirendo arcium urbium & terrarum dominatu. Quæ res Apostolo & Ecclesiæ universæ sacris canonibus summe olim vetita, imo ante hanc tempestatem à nemine tentata fuit: ubi tamen Papis successisset, usque adeo omni nocuit Occidentis Ecclesiæ, ut ab hoc uno potissimum pravo exemplo omnes, vel certe maximos, ejus morbos profectos esse merito dixeris. Nec enim fieri aliter potuit; sacrorum postposita cura, ad mundi negotia animum omnem appellentibus Episcopis plærisque, luxu avaritia & libidine ex eo usq; tempore potissimum perditis, quin in mores omnium ut & doctrinam mala semina spargerentur, eaque brevi lætissime adolescerent. Ex hoc certe potissimum tempore à pietate & puriore fide Ecclesiam occidentis abiisse, est certissimum. Nec tamen caussam præcipitis adeo lapsus veriorem aliam attuleris. Id quod viderunt etiam illi, qui sanctos angelos tum quando Constantinus Cæsar occidentale Imperium Papæ donavit, exclamavisse: *Hodie in Ecclesia venenum effusum est*, fabulati sunt. Vtut enim omne illud de Constantino putidum sit Romanæ curiæ commentum, nec Papa aut quisquam Episcoporum alius ante Pipinum provincias, urbes, arces possederit; vero tamen est verius, bona ejusmodi Ecclesiæ haud minus atque pestilens aliquod venenum nocuisse.

Cæterum qua vafritie, quibusq; artibus ad illam potentiam isthac tempestate Papæ pervenerint, quibus item com-

commentis boni illi Principes Pipinus & Carolus ad novi exempli donum istud permoti sint, & quemadmodum fuerint circumventi, jam alias diximus *l. de Germanorum Imperio Romano*; secunda autem editione uberius dicturi sumus. Id non injuria mireris, adhuc vivo Carolo inter Papas & ministros Cæsareos circa patrimonij illius Petrini (liceat enim & nobis ita loqui) administrationem perpetuas fere fuisse contentiones. Neque enim tantum ex literis multis Adriani in volumine Gretzeriano, sed etiam ex hisce decem Leonis, id liquido est perspicere. Plenæ enim illæ sunt querelarum de legibus donationis Pipinianæ per Missos Cæsareos violatis. Omnia autem tot Legatorum suorum ejusmodi acta Carolum damnasse, cui fiet verisimile? Imo non improbasse isthæc omnia, haud male colligas ex anxijs illis Paparum precibus, & Caroli responso, præsertim illo quod recitatur epistola prima Leonis. Extra dubium tamen est, Carolum Romanæ sedis fuisse studiosissimum. Bene enim Eginhartus: *Nec ille toto regni sui tempore quicquam duxit antiquius, quam ut Vrbs Roma sua opera suoque labore veteri polleret auctoritate; & Ecclesia S. Petri non solum per illum tuta ac defensa sed etiam suis opibus præ omnibus Ecclesiis esset ornata ac ditata.* Ex adverso haud dixerim equidem, Legatis Cæsareis in Paparum accusationibus nunquam non factam injuriam. Quam facile enim retundi potuisset illa calumnia! Certe ne ipsa quidem impudentia fuisset ausa toties eandem cantilenam repetere. Occasionem igitur contentioni videtur dedisse Stephani III Papæ figmentum; quo Pipino persuaserat, Exarchatum Ravennatensem Pentapolim & alia per injuriam à Langobardorum regibus postremis fuisse Papis erepta, idque quoniam ante

munere Constantini Magni aliorumque Cæsarum in pleno fuissent Paparum vel (ut loqui illi malebant) S. Petri patrimonio. Illa videlicet fabula inducti, Pipinus pariter & Carolus, citra exceptionem illarum regionum omnia in Paparum manus tradi, datis tabulis promiserunt. At post occupatum in Italia Langobardorum regnum, non potuit facile veritas latere; itaque non legati tantum Carolini, sed & Carolus ipse factus est tardior, in dono illo secundum omnes conditiones integre præstando. Ex quo denique Carolo dignitas Cæsarea obtigit, videntur ejus Missi jura veterum Cæsarum in domini sui usum exegisse. Quæ res cum summe esset Papis invisa, illi ad tabulas Pipinianas tanquam ad sacram anchoram confugerunt.

Sed de omni hoc negotio libro de Germanorum Imperio Romano latius est agendum. Nunc ad singulas Epistolas nostras nonnihil notabimus. Nonnihil inquam. Multa enim commentari ad literas adeo barbaras, non videtur fore pretium operæ. Eoque ne quidem voces barbaras quæ passim occurrunt explicabimus. Quod cæteroquin haud difficile adeo est factu, post edita P. Pithœi & Frid. Lindenbrogij optima sane & utilissima glossaria Latinobarbara, postque nuperum laborem numquam satis laudandi Gerardi Ioannis Vossij de vitijs emendati sermonis. Satis nobis fuerit si ex historia lucem aliquam attulerimus.

Ad Epistolam I.

De Accusatoribus) Semel monendum est, etsi nemini non pateat, summaria vel inscripriones epistolarum ineptas esse & à rudi manu, non minus atque literas ipsas. Argumentum autem epistolæ primæ hoc est. Nullos non legatos judiciorum habendorum ergo, ex more regio Francico, Romam & in alias terras, Papæ ex donatione Pipini & Caroli subditas, transmissos, videtur Leo apud Cæsarem accusasse: quasi scilicet jura Papalia illi contra quam tabulis Pipinianæ & Carolinæ donationis erat cautum, læsissent. Illas perpetuas querelas ægre tulit Carolus, eoque non dissimulans indignationem scripserat; sese neminem invenire qui Papæ placeat, neminem non detrectare legationis munus; & quæ alia in his literis ipse Leo recenset. Vt illam Cæsaris indignationem leniret, epistolam hanc Papa exaravit. Annum scriptionis haud certo licet definire. Per autem fit verosimile, Carolum commotum fuisse epistola Leonis quæ nobis est ultima, & legatione ista quam simul tum miserat Leo ad Carolum accusatum Cæsareos Missos. Vt proinde decima hanc epistolam præcesserit. Etenim statim initio fit hic mentio reditus Missorum Leonis ex aula Cæsaris. A quibus accusatos fuisse Missos Cæsaris, facile liquet ex responso Caroli, cujus summam epistola hæc recitat. Cum autem ex epistola quinta colligere sit, Missos Cæsareos adhuc anno 808 à Leone ad Carolum delatos esse, eodem vero anno, vel certe sequente, dissidij hujus componendi caussa, Pipinus rex Romam iter voluerit suscipere, quod indicat epistola sexta, verosimile autem non sit, post negotium compositum denuo fœdam camerinam à Leone commotam:

omnino

omnino suspicor, primam hanc epistolam scriptam esse anno 807 pene decurso. Verum hæc conjectura tantum est: quæ cum sit de re levi, per me licet quo loco eam quisque habeat.

Domino Piissimo) Iam à Iustiniani ætate & ultra inoleverat, Cæsarum tantum non omnia *pÿ* aut *piissimi* veneratione appellare. Hinc illa frequentia: *Piissimum Imperium, piissimum caput, piissima pedum vestigia*. Solis Cæsaribus quoque tum proprius erat *Serenissimi* titulus: quo primus videtur usus Gordianus, Græcis est γαληνότατος. *Victoris & triumphatoris* tituli Cæsarum multo sunt antiquiores. Caroli porro imitatione *Domini* vocem videntur secuti Francorum Reges usu suam fecisse. Rabanus ad Otgarium: *Proprietas dominicalis qua Domino Imperatori ex paterna successione hereditario jure pervenit. Reges nostri propter excellentiam commune nomen Domini* (*sive Domni*; sed hoc glossema est) *effecerunt suum.*

Leo Episcopus) Non soli Cæsareo honori datum hoc est à Leone, quod nomen suum omnibus in literis post Cæsareum collocaverit. Idem enim factum est in toto volumine à Gretzero edito, quarum literarum aliquæ ad Carolum Martellum & Pipinum nulla regia dignitate adhuc ornatos sunt exaratæ. Ex more scilicet prisco adhuc supererant Romæ reliquiæ humilis observantiæ, qua olim cum alij Episcopi tum etiam ipsimet Papæ reges gentium & τοὺς ὑπερέχοντας promiscue omnes venerabantur. A quo cultu paulo post Carolum passim recessum est, partim præ superstitione ipsorum regum & Cæsarum, partim vero quod opibus aucti jam Episcopi spernerent dominorum gratiam. Lectu digna sunt verba ipsius Ludovici Pij ad Episcopos, quæ habentur l. 5. capit. c. 222. *Volumus vos scire volunta-*

voluntatem nostram: quod nos parati sumus vos adjuvare ubicunq; necesse est, ut ministerium vestrum adimplere valeatis. Simulque vos admonemus, ut propter humilitatem nostram & obedientiam, quam monitis vestris propter Dei timorem exhibemus, honorem nobis à Deo concessum conservetis, sicut antecessores vestri nostris antecessoribus fecerunt. Et tamen hic est ille Pius Ludovicus de quo canit Otho Viterbiensis in Pantheo:

Carolus egregium genuit regem Ludovicum,
Quem Deus almificum sibi confirmavit amicum,
Lege sua clerus jure vocatur herus.
Hic pater Ecclesiam vario prævenit honore,
Veste, domo, Cerere, cujus fuit aucta favore,
Jure suo legitur grandis ubique fore.
Hic proprias habitare domos, equitesq; fovere,
Nos facit, & veste varia priscaq; nitere,
Nisus & accipiter hac quoque lege sedet.
Talis honor clero, nisi Cæsare dante veniret,
Grande genus Comitum cleri juga nulla subiret;
Rustica ne fieret nobilitate viget.

Fortassis tamen Pijssimo Ludovico injuriam facit Otho. Auctor enim vitæ Ludovici illius Cæsaris à Pithœo editus ita scribit, ubi de synodo Aquisgranensi egisset: *Tunc ceperunt deponi ab Episcopis & clericis cingula balteis aureis & gemmeis cultris ornata, exquisitaq; vestes sed & calcaria talos onerantia relinqui. Monstro enim simile ducebatur, si Ecclesiastica familiæ deputatus conaretur aspirare ad secularis gloriæ ornamenta.* Sed hæc obiter. Et vero saltim paulo pòst omnia mutavere. Quantum autem Papæ in epistolis scribendis ab hac Leonis humilitate deinceps recesserint, nemini est ignotum. Conferantur epistolæ Adriani ad Fride-

ricum I. quas recitat Otto Frisingensis l. 1. & Radevicus l. 2. Adriano autem cum paria faceret Fridericus (nomen sc. suum Pontificio præponens, singularis numeri dictionibus adhibitis) quantum excanduerit Papa, discere est ex Radevici c. 18. & 19.

Remeantes ad nos fidelissimi missi nostri) ut ante diximus, videtur loqui de illis qui cum epistola decima ad Carolum abierunt.

Quærere à vobis auxilium) Forte contra ipsum Leonem nonnulli Missos Cæsareos imploraverant. Nam & Romanos complures ægre Leonis imperium tulisse, indicat non tantum illa conspiratio quæ adversus Leonem coijt anno 899, quando coram Carolo adhuc Patricio ab objectis criminibus solemni se juramento purgare coactus est, verum & altera quam narrant Annales Francici anno 815: *Allatum est quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem Papam in ipsa urbe Roma conspirasse, ac deinde cum hujus caussa indicium ad Pontificem delatum esset, omnes illius factionis auctores ipsius jussu fuisse trucidatos.* Item quod eodem anno contigisse ijdem Annales narrant. *Cum Romani Leonem Papam ægritudine decubuisse viderent, collecta manu omnia prædia, quæ in singularum civitatum ditionibus noviter extraxerat, primò diripiunt, deinde immisso igne cremant, tum Romam ire statuunt & quæ sibi erepta querebantur violenter auferre.* De posteriore ita legitur in vita Ludovici. *Romani quum Leo Apostolicus gravi incommodo prædia omnia, quæ illi domocultas appellant, & noviter ab eodem Apostolico instituta erant, sed & ea quæ sibi contra jus querebantur direpta, nullo judice expectato, diripere, & sibi conati sunt restituere.* Vtcumque vero Leo judicio fuerit absolutus, forte tamen non fuit extra omnem culpam.

Sævitiam

Sævitiam enim Leonis in puniendis conspiratoribus ægre tulit piissimus Cæsar Ludovicus, teste illo qui vitam ejus descripsit σύγχρονος auctor c. 37. De Lothario etiam à Patre Ludovico Pio Romam misso Annales hæc habent anno 824: *Statum populi Romani, jamdudum quorundam præsulum perversitate depravatum, ita correxit, ut omnes qui rerum suarum direptione fuerant desolati, de restitutione bonorum suorum, magnifice essent consolati.* Inter Leonis obitum & hunc primum Eugenij annum vix decem anni intercedunt, nec præter Stephanum & Paschalem quisquam fuit Præsulum alius; non potuit itaque tum status populi Romani jamdudum quorundam præsulum perversitate fuisse depravatus, nisi ipsemet etiam Leo peccasset.

Missum vestrum dirigite) Hoc fortassis à Carolo est factum, ablegato in Italiam Helmengaudo Comite. Cujus rei fit mentio epist. v.

In causis S. Petri) Similium locutionum plenæ sunt literæ omnes, etiam Gretzerianæ. Scilicet ille qui dum viveret *aurum & argentum non habebat*, qui Simoni pecuniam ultrò offerenti respondit: *pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*; ille inquam nunc cœlesti gaudens vita pinguia possidet in terris patrimonia & regiam potentiam, utque illa magis magisque acquirat, reges & principes causam suam jubet agere, promissa illis cœlesti beatitudine nullo alias ære mercabili. Vide epistolam S. Petri nomine à Stephano Papa conscriptam ad regem Pipinum, apud ipsum Baronium anno 755, & in volumine Gretzeriano n. 3. ac detestare impietatem. Ad illud tamen exemplum videre est passim omni secuta tempestate Episcopos aliosque locutos. Bona enim sacra annumerari solent patrimo-

nio Sanctorum Cœlitum, quorum memorijs ædes sunt consecratæ: grandi & arcano plebis coërcendæ & alliciendæ ad donaria vinculo.

Piissimum Domini) Longe aliter Adrianus suas ad Carolum literas solet claudere. In responso ad Capitulare de Imaginibus sub finem legitur: *incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.* Confer votum quo Trullani Concilij Patres Iustinianum secundum Cæsarem sunt prosequuti.

Ad Epistolam II.

Quæ sub finem epistolæ narrantur de Michaële Imperatore Constantinopolitano, satis indicant eam scriptam esse anno 813. Diserte porro in ipsis literis indicatur scriptionis tempus, Indictionis nempe septimæ, tertius Iduum Novembrium.

Gregorij Patricij Siciliensis) Notum est Siciliam illa ætate etiamnum in ditione fuisse Imperatoris Constantinopolitani, & per Patricios administratam, donec & illam & omnem Calabriam Sarraceni occuparunt circa annum 827. Quod quemadmodum fuerit factum, narrat Ioannes Curopalata & ex eo Georgius Cedrenus. Vigebat autem hoc tempore inter Carolum & Græcos pax, qualis Nicephoro Imperatore erat composita anno 810, & confirmata anno 812 cum Michaële, cui præter opinionem nunc successerat Leo Armenus. Itaque licuit Carolo literas dare ad Patricium Siciliæ, illi autem Patricio, nondum accepta novi Imperatoris mente, respondere non licuit.

Sarracenorum Missis) Fuerunt illi ex Sarracenis Africanis, quibus proprius erat præfectus comiter tantum observans Chalifam Bagdadensem. De pactis vero illis induciis alibi fortassis nihil legitur. Sarracenos Hispanienses his

his inducijs non teneri haud mirum est: fuerunt enim illi quasi sui juris tantum non semper. quod Hispanicarum rerum scriptores nos docent. Præ alijs autem Africani illi omni seculo nono, ut & post, non Siciliam tantum sed etiam Italiam infestarunt, cumprimis partem illam quæ hodie Regni Neapolitani nomine audit, ex quo Normanni eam pulsis Sarracenis occupaverunt. Luitprandi Ticinensis de ijs quæ majoris Berengarij ætate contigerunt verba hæc sunt memoratu digna l. 2. c. 12. *Saraceni ab Africa ratibus exeuntes, Calabriam, Apuliam, Beneventum, Romanorum etiam civitates ita occupaverunt, ut unamquamq; civitatem, mediam Romani obtinerent, mediam Africani.* In monte Gareliano munitionem constituerant, in quo *uxores, parvulos, captivos & omnem supellectilem satis tuto servabant.* Et *quamvis misera Italia multis Hungarorum & ex Fraxineto Saracenorum cladibus premeretur, nullis tamen furiis aut pestibus sicut ab Africanis agitabatur.*

Nam & hoc nunciavit nobis) Rem cumprimis memorabilem narrat Papa; sed fide admodum suspecta. Verosimilius est quod Annales Francici de Sarracenis Mauritaniæ memorant: *Sardiniam quoque aggressi, commissoque bello cum eis, pulsi ac victi & multis suorum amissis recesserunt.* Quod cum Papæ narratione conveniat nihil hoc anno ab alijs memoratur; sed præcedente anno notarunt Annales Francici de classe Sarracenica Africana: *Hæc classis partim in Corsicam partim in Sardiniam venerat, peneq; tota deleta est:* quod fortassis factum vi tempestatum. Quæ Leo itaque narrat hoc anno 813 contigisse, fabulis sunt similiora.

Michaël Imperator) Rem hanc omnem, utque Michaëli successerit Leo Armenus, prolixius narrant Græci Historici

Cedrenus & Theophanes ab Anastasio Bibliothecario versus. Breviter Annales Francici: *Michaël Imperator Bulgaros appetens bello haud prosperis successibus utitur: ac proinde domum reversus monachus efficitur: in cujus locum Leo Papda filius Imperator constituitur.* Quæ Theophanis narrationi quam Cedreni sunt propiora. Facta autem hæc sunt V Id. Iulij teste Theophane: & tamen mense Novembri demum, ut recenter audita, narrantur à Leone. Adeo raro tum naves & certi nuncij ex longinquis regionibus ultro citroque commeabant.

Ad Epistolam III.

Hæc epistola num anno 812 aut anno 813 scripta sit, difficile est definire. Alterutro tamen factum sit necessum est. Narrat enim Michaëlis Imperatoris auspicijs gesta adversus Sarracenos Africanos. Suspicor scriptam anno 812. Sequente enim anno, testibus Annalibus Francorum, Sarraceni illi *Centum cellas Tusciæ civitatem & Niceam provinciæ Narbonensis vastaverunt.* Hæ literæ vero, *omnia salva & illæsa existere*, deprædicant. Porro ijdem Annales memorant, vagatam anno 812 *famam classis de Africa & Hispania ad vastandam Italiam venturæ*, eoq; Pipini regis filium Bernhartum illuc à Carolo avo missum; classem autem non in Italiam sed *partim in Corsicam partim in Sardiniam* appulisse, *& quidem hanc totam fuisse deletam.* Papa autem hic narrat, famam fuisse vagatam classis Sarracenicæ Siciliam vastaturæ. Cæterum quæ in epistola narrantur frustra forte in alijs scriptoribus hodie quæsiveris. Equidem nihil in promptu habeo, quo narratio possit multum illustrari. Neque enim minutias sectari operæ est pretium.

Ad

Ad Epistolam IV.

Indubie scripta est hæc epistola anno 813 & quidem non multo post eam quæ in nostro hoc libello est secunda, ceu patet ex ipso initio. Aut fallunt vero nos Græcorum historiæ quæ hodie superant, aut Græculi illi bono Leoni mera mendacia retulerunt, eoque fabulas narravit etiam Papa. Neque enim vel Theophanes vel Cedrenus vel Græcorum alius aliquis horribile ejusmodi facinus narrant, tanti momenti rem haud temere tacituri. Imo diserte Theophanes, qui isto tempore vixit Constantinopoli, de Procopia scribit: *Audita hujus* (Leonis) *acclamatione Michaël ad oratorium Phari accurrens una cum Procopia & natis suis, detonsis capillis monastica induit vestimenta, quinta Idus Julij; sexta Indictione.* Ex Cedreno constat, Leonem ubi Imperio est potitus, non esse passum Michaëlem cum conjuge Procopia & liberis Constantinopoli in monasterio degere, sed omnibus in Insulam Protam relegatis, Theophilactum & Ignatium majores natu filios jussisse castrari.

Constantinus) Hujus nullam reperio memoriam. Ab alio vero Pseudo-Constantino Leonem tandem omni pene esse potestate exutum, narrat ejus successor Michaël Balbus *epistola ad Ludovic. Pium*, quam anno 824 recitat Baronius, & habetur in Actis synodi Parisiensis sub Ludovico Pio de Imaginum cultu habitæ.

Nicephorum) Hic est ille Tarasij successor, qui in exilium postea pulsus à Leone Armeniaco Cæsare Constantinopolitano, confessoris nomen accepit. Hoc titulo enim hodieque leguntur quædam ejus constitutiones synodicæ *Juris Græco Romani tom. 1. l. 3.* Superest ejusdem epistola Synodica ad Leonem III. nostrum Papam Romanum ne-

scio,

Magni epistolis ad Cæsares frequentissime hæc legantur, à sequentium tamen temporum infra Carolinam ætatem consuetudine multum sunt aliena, postquam Cæsarum imperio abjecto Papæ voluerunt haberi prorsus ἀνυπεύθυνοι, imo ipsorum Cæsarum regumque domini. Neque vero est quod credas, blandis adeo & humilibus voculis ex more, erga alios etiam reges infra Cæsaream dignitatem positos sueto, usum tum Leonem. Nuspiam enim cum alias tum in omni Epistolarum Gretzerianarum volumine comparet ille *clementissimi* aut *domini* titulus, sed tantum *domni excellentissimi*. Inter *domni* autem & *domini* voces ingens profecto illa tempestate fuit discrimen: quod neminem scriptorum ejus ævi peritum temere latet. Scilicet coluit Leo Carolum, quomodo antehac à Papis Cæsar coli solebat. Erat autem mos tum Romano populo, solos Cæsares *Dominos nostros* appellare: donec eodem titulo & Leo hic III Papa omnium primus ab adulatoribus audiit, post Vrbis rempubl. occupatam. Et vero ut notant eruditi, in numismatibus & operibus antiquis hic primus Paparum inscriptus est: *Sanctissimus D. N. Leo Papa*. Pertinet vero ad veterem illum cultum, etiã *adoratio*, qua Carolum Cæsarem Leo hic prosequutus est. Annales Francici ipsâ Ludovici Pij ætate conscripti, de hoc nostro Leone, ubi populus Romanus Carolum Cæsarem proclamasset, in hæc verba loquuntur: *Post quas laudes à pontifice more antiquorum Principum adoratus est*. Notavit Guicciardinus tabulas suas Papam hisce tum verbis consignasse: *Imperante Carolo domino nostro*. In omnibus porro epistolis elucet, quanta animi submissione erga Cæsarem fuerit tum Leo, sive narret aliquid, sive petat, sive se excuset. Etsi enim haud parum reverentiæ exhibeant Carolo Adrianus, Stephanus,

nus, alij, cum Patricius adhuc ille audiret, longe submissius tamen erga eundem jam Cæsarem sese Leo gerit.

Et vero hic præcipuus est ille fructus, quem ex literarum Leonis lectione possis petere. Nec ego alij potius fini eas edidi, quam ut clarissime pateat veritas eorum, quæ de Cæsarea in Papas per Carolum acquisita auctoritate libro *de Germanorum Imperio Romano c. VII* multis disputata sunt. Apparet vero etiam ex his epistolis, id quod ibi demonstravimus, per legatos suos, quos tum Missos appellare mos fuit, Cæsarem jus dixisse & per omne Petri patrimonium & in ipsa Vrbe Roma: quemadmodum scilicet tulisse tum consuetudinem in omnibus Francici juris regionibus, alias ostendimus. Quamvis enim de injuria per legatos illos sibi facta conqueratur non semel Leo, tamen ipsam judicandi potestatem nusquam vocat in dubium. Videtur tamen etiam ille omnem operam navasse, quo sensim hoc onere se levaret, integra impetrata libertate. Huc enim spectasse merito dixeris illas de judicibus istis Cæsareis perpetuas querelas; cumprimis vero illud, quod à Carolo Leoni objectum esse, liquet ex epistola prima: quod neminem receperit in gratiam Leo qui Cæsaris auxilium imploraverat, quo scilicet omnes alios ab ope illa petenda deterreret. Pertinere enim hoc videtur ad morem illum, quem Appendix Eutropiana hisce verbis narrat apud Flacium: *Tanta Imperialis virtus ibi vigebat, ut si in legali judicio minoris vel inscij causa postponeretur, & ille alicujus consilio pedes teneret Legati Imperatoris, petens ab eo justam legem, & Missus adjuraret Principes Romanorum, dicens: per eam fidem quam Domino Imperatori debetis, facite huic homini justam legem: nemo erat ausus declinare neq; ad dextram, neq; ad sinistram, etiamsi à propinquis Pontificis illata esset injuria.*

Verum Cæsarum illam potestatem illibatam usque ad obitum Ludovici II Imperatoris permansisse, alibi probavimus.

Meretur vero & in his epistolis observari id, in quo uno pene omnes Gretzerianæ sunt occupatæ, studium nimirum illius ætatis Pontificum in acquirendo arcium urbium & terrarum dominatu. Quæ res Apostolo & Ecclesiæ universæ sacris canonibus summe olim vetita, imo ante hanc tempestatem à nemine tentata fuit: ubi tamen Papis successisset, usque adeo omni nocuit Occidentis Ecclesiæ, ut ab hoc uno potissimum pravo exemplo omnes, vel certe maximos, ejus morbos profectos esse merito dixeris. Nec enim fieri aliter potuit; sacrorum postposita cura, ad mundi negotia animum omnem appellentibus Episcopis plærisque, luxu avaritia & libidine ex eo usq; tempore potissimum perditis, quin in mores omnium ut & doctrinam mala semina spargerentur, eaque brevi lætissime adolescerent. Ex hoc certe potissimum tempore à pietate & puriore fide Ecclesiam occidentis abiisse, est certissimum. Nec tamen caussam præcipitis adeo lapsus veriorem aliam attuleris. Id quod viderunt etiam illi, qui sanctos angelos tum quando Constantinus Cæsar occidentale Imperium Papæ donavit, exclamavisse: *Hodie in Ecclesia venenum effusum est*, fabulati sunt. Vtut enim omne illud de Constantino putidum sit Romanæ curiæ commentum, nec Papa aut quisquam Episcoporum alius ante Pipinum provincias, urbes, arces possederit; vero tamen est verius, bona ejusmodi Ecclesiæ haud minus atque pestilens aliquod venenum nocuisse.

Cæterum qua vafritie, quibusq; artibus ad illam potentiam isthac tempestate Papæ pervenerint, quibus item com-

commentis boni illi Principes Pipinus & Carolus ad novi exempli donum istud permoti sint, & quemadmodum fuerint circumventi, jam alias diximus *l. de Germanorum Imperio Romano*; secunda autem editione uberius dicturi sumus. Id non injuria mireris, adhuc vivo Carolo inter Papas & ministros Cæsareos circa patrimonij illius Petrini (liceat enim & nobis ita loqui) administrationem perpetuas fere fuisse contentiones. Neque enim tantum ex literis multis Adriani in volumine Gretzeriano, sed etiam ex hisce decem Leonis, id liquido est perspicere. Plenæ enim illæ sunt querelarum de legibus donationis Pipinianæ per Missos Cæsareos violatis. Omnia autem tot Legatorum suorum ejusmodi acta Carolum damnasse, cui fiet verisimile? Imo non improbasse isthæc omnia, haud male colligas ex anxijs illis Paparum precibus, & Caroli responso, præsertim illo quod recitatur epistola prima Leonis. Extra dubium tamen est, Carolum Romanæ sedis fuisse studiosissimum. Bene enim Eginhartus: *Nec ille toto regni sui tempore quicquam duxit antiquius, quam ut Vrbs Roma sua opera suoq; labore veteri polleret auctoritate; & Ecclesia S. Petri non solum per illum tuta ac defensa sed etiam suis opibus præ omnibus Ecclesiis esset ornata ac ditata.* Ex adverso haud dixerim equidem, Legatis Cæsareis in Paparum accusationibus nunquam non factam injuriam. Quam facile enim retundi potuisset illa calumnia! Certe ne ipsa quidem impudentia fuisset ausa toties eandem cantilenam repetere. Occasionem igitur contentioni videtur dedisse Stephani III Papæ figmentum; quo Pipino persuaserat, Exarchatum Ravennatensem Pentapolim & alia per injuriam à Langobardorum regibus postremis fuisse Papis erepta, idque quoniam ante

 munc-

munere Constantini Magni aliorumque Cæsarum in pleno fuissent Paparum vel (ut loqui illi malebant) S. Petri patrimonio. Illa videlicet fabula inducti, Pipinus pariter & Carolus, citra exceptionem illarum regionum omnia in Paparum manus tradi, datis tabulis promiserunt. At post occupatum in Italia Langobardorum regnum, non potuit facile veritas latere; itaque non legati tantum Carolini, sed & Carolus ipse factus est tardior, in dono illo secundum omnes conditiones integre præstando. Ex quo denique Carolo dignitas Cæsarea obtigit, videntur ejus Missi jura veterum Cæsarum in domini sui usum exegisse. Quæ res cum summe esset Papis invisa, illi ad tabulas Pipinianas tanquam ad sacram anchoram confugerunt.

Sed de omni hoc negotio libro de Germanorum Imperio Romano latius est agendum. Nunc ad singulas Epistolas nostras nonnihil notabimus. Nonnihil inquam. Multa enim commentari ad literas adeo barbaras, non videtur fore pretium operæ. Eoque ne quidem voces barbaras quæ passim occurrunt explicabimus. Quod cæteroquin haud difficile adeo est factu, post edita P. Pithœi & Frid. Lindenbrogij optima sane & utilissima glossaria Latinobarbara, postque nuperum laborem numquam satis laudandi Gerardi Ioannis Vossij de vitijs emendati sermonis. Satis nobis fuerit si ex historia lucem aliquam attulerimus.

Ad

Ad Epistolam I.

De Accusatoribus) Semel monendum est, etsi nemini non pateat, summaria vel inscriptiones epistolarum ineptas esse & à rudi manu, non minus atque literas ipsas. Argumentum autem epistolæ primæ hoc est. Nullos non legatos judiciorum habendorum ergo, ex more regio Francico, Romam & in alias terras, Papæ ex donatione Pipini & Caroli subditas, transmissos, videtur Leo apud Cæsarem accusasse: quasi scilicet jura Papalia illi contra quam tabulis Pipinianæ & Carolinæ donationis erat cautum, læsissent. Illas perpetuas querelas ægre tulit Carolus, eoque non dissimulans indignationem scripserat; sese neminem invenire qui Papæ placeat, neminem non detrectare legationis munus; & quæ alia in his literis ipse Leo recenset. Vt illam Cæsaris indignationem leniret, epistolam hanc Papa exaravit. Annum scriptionis haud certo licet definire. Per autem fit verosimile, Carolum commotum fuisse epistola Leonis quæ nobis est ultima, & legatione ista quam simul tum miserat Leo ad Carolum accusatum Cæsareos Missos. Vt proinde decima hanc epistolam præcesserit. Etenim statim initio fit hic mentio reditus Missorum Leonis ex aula Cæsaris. A quibus accusatos fuisse Missos Cæsaris, facile liquet ex responso Caroli, cujus summam epistola hæc recitat. Cum autem ex epistola quinta colligere sit, Missos Cæsareos adhuc anno 808 à Leone ad Carolum delatos esse, eodem vero anno, vel certe sequente, dissidij hujus componendi caussa, Pipinus rex Romam iter voluerit suscipere, quod indicat epistola sexta, verosimile autem non sit, post negotium compositum denuo fœdam camerinam à Leone commotam: omnino

omnino suspicor, primam hanc epistolam scriptam esse anno 807 pene decurso. Verum hæc conjectura tantum est: quæ cum sit de re levi, per me licet quo loco eam quisque habeat.

Domino Piissimo) Iam à Iustiniani ætate & ultra inoleverat, Cæsarum tantum non omnia *piꝗ* aut *piissimi* veneratione appellare. Hinc illa frequentia: *Piissimum Imperium, piissimum caput, piissima pedum vestigia.* Solis Cæsaribus quoque tum proprius erat *Serenissimi* titulus: quo primus videtur usus Gordianus, Græcis est γαληνότατος. *Victoris* & *triumphatoris* tituli Cæsarum multo sunt antiquiores. Caroli porro imitatione *Domini* vocem videntur secuti Francorum Reges usu suam fecisse. Rabanus ad Otgarium: *Proprietas dominicalis qua Domino Imperatori ex paterna successione hereditario jure pervenit. Reges nostri propter excellentiam commune nomen Domini (sive Domni;* sed hoc glossema est) *effecerunt suum.*

Leo Episcopus) Non soli Cæsareo honori datum hoc est à Leone, quod nomen suum omnibus in literis post Cæsareum collocaverit. Idem enim factum est in toto volumine à Gretzero edito, quarum literarum aliquæ ad Carolum Martellum & Pipinum nulla regia dignitate adhuc ornatos sunt exaratæ. Ex more scilicet prisco adhuc supererant Romæ reliquiæ humilis observantiæ, qua olim cum alij Episcopi tum etiam ipsimet Papæ reges gentium & τοὺς ὑπερέχοντας promiscue omnes venerabantur. A quo cultu paulo post Carolum passim recessum est, partim præ superstitione ipsorum regum & Cæsarum, partim vero quod opibus aucti jam Episcopi spernerent dominorum gratiam. Lectu digna sunt verba ipsius Ludovici Pij ad Episcopos, quæ habentur l. 5. capit. c. 222. *Volumus vos scire volunta-*

voluntatem nostram: quod nos parati sumus vos adjuvare ubicunq; necesse est, ut ministerium vestrum adimplere valeatis. Simulque vos admonemus, ut propter humilitatem nostram & obedientiam, quam monitis vestris propter Dei timorem exhibemus, honorem nobis à Deo concessum conservetis, sicut antecessores vestri nostris antecessoribus fecerunt. Et tamen hic est ille Pius Ludovicus de quo canit Otho Viterbiensis in Pantheo:

Carolus egregium genuit regem Ludovicum,
Quem Deus almificum sibi confirmavit amicum,
Lege sua clerus jure vocatur herus.
Hic pater Ecclesiam vario prævenit honore,
Veste, domo, Cerere, cujus fuit aucta favore,
Jure suo legitur grandis ubique fore.
Hic proprias habitare domos, equitesq; fovere,
Nos facit, & veste varia priscaq; nitere,
Nisus & accipiter hac quoque lege sedet.
Talis honor clero nisi Cæsare dante veniret,
Grande genus Comitum cleri juga nulla subiret;
Rustica ne fieret nobilitate viget.

Fortassis tamen Pijssimo Ludovico injuriam facit Otho. Auctor enim vitæ Ludovici illius Cæsaris à Pithœo editus ita scribit, ubi de synodo Aquisgranensi egisset: *Tunc cœperunt deponi ab Episcopis & clericis cingula balteis aureis & gemmeis cultris ornata, exquisitaq; vestes sed & calcaria talos onerantia relinqui. Monstro enim simile ducebatur, si Ecclesiastica familiæ deputatus conaretur aspirare ad secularis gloriæ ornamenta.* Sed hæc obiter. Et vero saltim paulo post omnia mutavere. Quantum autem Papæ in epistolis scribendis ab hac Leonis humilitate deinceps recesserint, nemini est ignotum. Conferantur epistolæ Adriani ad Fride-

ricum I. quas recitat Otto Frisingensis l. 1. & Radevicus l. 2. Adriano autem cum paria faceret Fridericus (nomen sc. suum Pontificio præponens singularis numeri dictionibus adhibitis) quantum excanduerit Papa, discere est ex Radevici c. 18. & 19.

Remeantes ad nos fidelissimi missi nostri) ut ante diximus, videtur loqui de illis qui cum epistola decima ad Carolum abierunt.

Quærere à vobis auxilium) Forte contra ipsum Leonem nonnulli Missos Cæsareos imploraverant. Nam & Romanos complures ægre Leonis imperium tulisse, indicat non tantum illa conspiratio quæ adversus Leonem coijt anno 899, quando coram Carolo adhuc Patricio ab objectis criminibus solemni se juramento purgare coactus est, verum & altera quam narrant Annales Francici anno 815: *Allatum est quosdam de primoribus Romanorum ad interficiendum Leonem Papam in ipsa urbe Roma conspirasse, ac deinde cum hujus caussa indicium ad Pontificem delatum esset, omnes illius factionis auctores ipsius jussu fuisse trucidatos.* Item quod eodem anno contigisse ijdem Annales narrant. *Cum Romani Leonem Papam ægritudine decubuisse viderent, collecta manu omnia prædia, quæ in singularum civitatum ditionibus noviter extraxerat, primò diripiunt, deinde immisso igne cremant, tum Romam ire statuunt & quæ sibi erepta querebantur violenter auferre.* De posteriore ita legitur in vita Ludovici. *Romani quum Leo Apostolicus gravi incommodo prædia omnia, quæ illi domocultas appellant, & noviter ab eodem Apostolico instituta erant, sed & ea quæ sibi contra jus querebantur direpta, nullo judice expectato, diripere, & sibi conati sunt restituere.* Vtcumque vero Leo judicio fuerit absolutus, forte tamen non fuit extra omnem culpam.

Sævitiam

Sævitiam enim Leonis in puniendis conspiratoribus ægre tulit piissimus Cæsar Ludovicus, teste illo qui vitam ejus descripsit σύγχρονος auctor c. 37. De Lothario etiam à Patre Ludovico Pio Romam misso Annales hæc habent anno 824: *Statum populi Romani, jamdudum quorundam præsulum perversitate depravatum, ita correxit, ut omnes qui rerum suarum direptione fuerant desolati, de restitutione bonorum suorum, magnifice essent consolati.* Inter Leonis obitum & hunc primum Eugenij annum vix decem anni intercedunt, nec præter Stephanum & Paschalem quisquam fuit Præsulum alius; non potuit itaque tum status populi Romani jamdudum quorundam præsulum perversitate fuisse depravatus, nisi ipsemet etiam Leo peccasset.

Missum vestrum dirigite) Hoc fortassis à Carolo est factum, ablegato in Italiam Helmengaudo Comite. Cujus rei fit mentio epist. v.

In causis S. Petri) Similium locutionum plenæ sunt literæ omnes, etiam Gretzerianæ. Scilicet ille qui dum viveret *aurum & argentum non habebat*, qui Simoni pecuniam ultrò offerenti respondit: *pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*; ille inquam nunc cœlesti gaudens vita pinguia possidet in terris patrimonia & regiam potentiam, utque illa magis magisque acquirat, reges & principes causam suam jubet agere, promissa illis cœlesti beatitudine nullo alias ære mercabili. Vide epistolam S. Petri nomine à Stephano Papa conscriptam ad regem Pipinum, apud ipsum Baronium anno 755. & in volumine Gretzeriano n. 3. ac detestare impietatem. Ad illud tamen exemplum videre est passim omni secuta tempestate Episcopos aliosque locutos. Bona enim sacra annumerari solent patrimo-

nio Sanctorum Cœlitum, quorum memorijs ædes sunt consecratæ: grandi & arcano plebis coërcendæ & alliciendæ ad donaria vinculo.

Piissimum Domini) Longe aliter Adrianus suas ad Carolum literas solet claudere. In responso ad Capitulare de Imaginibus sub finem legitur: *incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat.* Confer votum quo Trullani Concilij Patres Iustinianum secundum Cæsarem sunt prosequuti.

Ad Epistolam II.

Quæ sub finem epistolæ narrantur de Michaële Imperatore Constantinopolitano, satis indicant eam scriptam esse anno 813. Diserte porro in ipsis literis indicatur scriptionis tempus, Indictionis nempe septimæ, tertius Iduum Novembrium.

Gregorij Patricij Siciliensis) Notum est Siciliam illa ætate etiamnum in ditione fuisse Imperatoris Constantinopolitani, & per Patricios administratam, donec & illam & omnem Calabriam Sarraceni occuparunt circa annum 827. Quod quemadmodum fuerit factum, narrat Ioannes Curopalata & ex eo Georgius Cedrenus. Vigebat autem hoc tempore inter Carolum & Græcos pax, qualis Nicephoro Imperatore erat composita anno 810, & confirmata anno 812 cum Michaële; cui præter opinionem nunc successerat Leo Armenus. Itaque licuit Carolo literas dare ad Patricium Siciliæ, illi autem Patricio, nondum accepta novi Imperatoris mente, respondere non licuit.

Sarracenorum Missis) Fuerunt illi ex Sarracenis Africanis, quibus proprius erat præfectus comiter tantum observans Chalifam Bagdadensem. De pactis vero illis inducijs alibi fortassis nihil legitur. Sarracenos Hispanienses

his inducijs non teneri haud mirum est: fuerunt enim illi quasi sui juris tantum non semper. quod Hispanicarum rerum scriptores nos docent. Præ alijs autem Africani illi omni seculo nono, ut & post, non Siciliam tantum sed etiam Italiam infestarunt, cumprimis partem illam quæ hodie Regni Neapolitani nomine audit, ex quo Normanni eam pulsis Sarracenis occupaverunt. Luitprandi Ticinensis de ijs quæ majoris Berengarij ætate contigerunt verba hæc sunt memoratu digna l. 2. c. 12. *Saraceni ab Africa ratibus exeuntes, Calabriam, Apuliam, Beneventum, Romanorum etiam civitates ita occupaverunt, ut unamquamq; civitatem, mediam Romani obtinerent, mediam Africani.* In monte Gareliano munitionem constituerant, in quo *uxores, parvulos, captivos & omnem supellectilem satis tuto servabant.* Et *quamvis misera Italia multis Hungarorum & ex Fraxineto Saracenorum cladibus premeretur, nullis tamen furiis aut pestibus sicut ab Africanis agitabatur.*

Nam & hoc nunciavit nobis) Rem cumprimis memorabilem narrat Papa; sed fide admodum suspecta. Verosimilius est quod Annales Francici de Sarracenis Mauritaniæ memorant: *Sardiniam quoque aggressi, commissoque bello cum eis, pulsi ac victi & multis suorum amissis recesserunt.* Quod cum Papæ narratione conveniat nihil hoc anno ab alijs memoratur; sed præcedente anno notarunt Annales Francici de classe Sarracenica Africana: *Hæc classis partim in Corsicam partim in Sardiniam venerat, peneq; tota deleta est:* quod fortassis factum vi tempestatum. Quæ Leo itaque narrat hoc anno 813 contigisse, fabulis sunt similiora.

Michaël Imperator) Rem hanc omnem, utque Michaëli successerit Leo Armenus, prolixius narrant Græci Historici

Ad Epistolam IV.

Indubie scripta est hæc epistola anno 813 & quidem non multo post eam quæ in nostro hoc libello est secunda, ceu patet ex ipso initio. Aut fallunt vero nos Græcorum historiæ quæ hodie superant, aut Græculi illi bono Leoni mera mendacia retulerunt, eoque fabulas narravit etiam Papa. Neque enim vel Theophanes vel Cedrenus vel Græcorum alius aliquis horribile ejusmodi facinus narrant, tanti momenti rem haud temere tacituri. Imo diserte Theophanes, qui isto tempore vixit Constantinopoli, de Procopia scribit: *Audita hujus* (Leonis) *acclamatione Michaël ad oratorium Phari accurrens una cum Procopia & natis suis, detonsis capillis monastica induit vestimenta, quinta Idus July: sexta Indictione*. Ex Cedreno constat, Leonem ubi Imperio est potitus, non esse passum Michaëlem cum conjuge Procopia & liberis Constantinopoli in monasterio degere, sed omnibus in Insulam Protam relegatis, Theophilactum & Ignatium majores natu filios jussisse castrari.

Constantinus) Hujus nullam reperio memoriam. Ab alio vero Pseudo-Constantino Leonem tandem omni pene esse potestate exutum, narrat ejus successor Michaël Balbus *epistola ad Ludovic. Pium*, quam anno 824 recitat Baronius, & habetur in Actis synodi Parisiensis sub Ludovico Pio de Imaginum cultu habitæ.

Nicephorum) Hic est ille Tarasij successor, qui in exilium postea pulsus à Leone Armeniaco Cæsare Constantinopolitano, confessoris nomen accepit. Hoc titulo enim hodieque leguntur quædam ejus constitutiones synodicæ *Juris Græco Romani tom. 1. l. 3.* Superest ejusdem epistola Synodica ad Leonem III. nostrum Papam Romanum ne-

scio,

ſcio qua occaſione actis concilij Epheſini Oecumenici adjuncta. Quam Latine à ſeſe verſam Theodorus Peltanus *tomo V. Actor. concilij illius c. 23.* inſeruit: Græce cum eodem Concilio *cap. penult.* ex bibliotheca Reuchliniana primus edidit Hieronymus Commelinus anno 1591: Latine denique, ſed ex veteri verſione à Frontone Ducæo interpolata, exhibuit celeberrimus Annalium Eccleſiaſticorum conditor Baronius anno 811; exquiſito ea in re uſus judicio, cum Peltano perperam viſum fuiſſet, miſſam hanc epiſtolam ad Leonem II. Supereſt etiam *ἱστορία σύντομος*, ſive Breviarium, de rebus geſtis à Mauritij cæde uſque ad Conſtantini & Irenes nuptias h. e. annum Chriſti 769: cujus editionem pariter & verſionem debemus induſtriæ Dionyſii Petavij. Index Patriarcharum Conſtantinopolitanorum qui habetur *l. 4. tom. 1. Iuris Graco Romani* de Nicephoro hoc ita habet, interprete doctiſſimo Leonclavio: *Nicephorus ex ſecretario factus monachus, ſub ejuſdem Nicephori Aug. & Stauracij & Michaëlis & Armenij Leonis Imperio, pontificatum geſſit annos 9, ab hoc impio Leone pulſus.* Ejuſdem Nicephori memoria habetur in Menologio Græcorum ad diem XII Maij. Vide etiam, ſi tanti eſt, quæ de Nicephoro hoc notavit Voſſ. *l. 2. de Hiſtor. Gracis cap. 24.*

VII. Kl. Decembr.) Hæc itaq; omnium epiſtolarum eſt noviſſima, nec multum ante obitum Caroli exarata, utpote qui deceſſerit ſequentis anni v Kal. Febr. ut accurate notant Annales.

Ad Epiſtolam V.

Ex ijs, quæ hic memorantur de Ardulphi regis Nordhumbrorum exilio & in Franciam adventu, perſpicuum eſt, epiſtolam hanc eſſe ſcriptam anno 808, & quidem non-

nihil post festum Paschale. Etenim ex Annalibus Francicis constat Ardulphum ad Carolum confugisse, quum ille Noviomagi moraretur quadragesimale jejunium celebrans: ipsa porro hæc epistola meminit in embolimo dominici diei ad palmas; nondum autem Romam advenerat Ardulphus rex quo tempore hæc exarata est. Argumentum epistolæ est varium.

Explere verbis) Prior epistolæ pars pertinet ad dissidium illud inter Missos Cæsareos & Papam. Vt enim ad epistolam primam jam notavimus, videtur Carolus ex consilio Leonis ablegasse Romam Helmengaudum & Hunfridum Comites qui in omnia coram inquirerent. Cum itaque horum narratione placatior factus Carolus literas ad Leonem magis benevolas misisset, Leo exhilaratus in hæc nunc verba prorumpit.

Sancta Dei Catholica & Apostolica Ecclesia) Iam tum videlicet familiare fuit Papis magnifico illo nomine, quodq; proprie universali per omnem orbem diffusæ Ecclesiæ convenit, curiam suam quæ Romæ est designare. Exempla plurima passim etiam alibi reperias, cumprimis in epistolis Gretzerianis. Hac origine cœpit ipsum territorium Papale *status Ecclesiæ* appellari. Quantum autem hoc valuerit ad augendam Pontificum venerationem, quis ignorat?

Nostræ pusillanimitati subditus) In barbaro sermone notandum est argutum scil. enthymema illud: Carolo ideo omnia feliciter succedere quod obsequatur Pontifici. Vetus nimirum, non autem hodie primum natum est, curiæ Romanæ illud sacrum σόφισμα. Fecerunt postea & alii clerici illud suum. Quantum absit autem à vero, alias ostendimus pluribus. Ioannis Angliæ regis qui regnum

suum Papæ donaverat, hæc vox fuit teste Matthæo Parisiense in Chronico *pag. 175. edition. Parisiens. Postquam Deo reconciliatus me ac mea regna, proh dolor! Romanæ subjeci Ecclesiæ, nulla mihi prospera sed contraria omnia advenerunt.*

Helmengaudus Comes) Illi socium fuisse datum Hunfridum significat embolimus. Videtur autem Helmengaudus ille esse qui cum Iesse Ambianensi Episcopo anno 802 pacis constituendæ ergo Constantinopolim à Carolo ad Irenen fuit ablegatus, quod memorant Annales Francici.

Per distractionem causarum tollerent) Videntur Missi Cæsarij omnem mulctam pecuniariam in fiscum Cæsarium transtulisse, observantes nimirum morem per omne Francorum regnum usitatum quo integer bannus dominicus, & freda (ita loquebantur) cedebat fisco. Aliter postea videtur fuisse inter Cæsarem & Papam conventum. Ita enim loquitur appendix Eutropiana: *Compositiones, quæ solebant à malefactoribus solvi æqualiter dividebantur Misso Imperatoris & Apostolici. Si autem talis culpa erat, ut res scelerata fisco publico subderetur, non ad Ecclesiasticam transibat subjectionem, nisi per donativum Imperiale praeceptum.*

Ecclesia tranquilla & pacifica) Scilicet pax Ecclesiæ sita est in tranquilla possessione divitiarum, arcium, urbium & opimorum latifundiorum; & quidem modo bene adeo agatur cum curia Romana, salva est res Ecclesiæ, estque illa *tranquilla & pacifica.*

Jure? Melicerta perisse.
Frontem de rebus.

Pacem Ecclesiæ datam melior ætas dixit, facta Christianis libera Deum ex Christi præcepto colendi potestate. Epocha vetus ἀπὸ τῆς εἰρήνης τῶν ἐκκλησιῶν hac significatione

olim

olim fuit in Ecclesiæ usu. Vocum mutata pristina significatio, quam sapienter Catoni habitum fuit argumentum mutatæ reipublicæ!

Circa Missum nostrum) Is videtur fuisse Adolphus ille, de quo conquestum fuisse Carolum, intelligere est ex epistola IIX. Euntem videlicet in Britanniam multis beneficijs magnoque honore affecerat Carolus: quod autem in reditu insalutato Carolo quasi fugâ celeri sese subduxisset, id male illum habuit.

Eardulphus rex) Eardulphus aut Ardulphus rex Nordhumbrorum regno à suis pulsus confugerat ad Carolum, Noviomagi tunc quadragesimale jejunium celebrantem, inde Romam petiturus. Ejus fortunam & adventum Leoni Carolus nunciaverat. Summam totius rei hisce verbis narrant Annales Francici, quos solos etiam Baronius auctores sequitur: *Interea Rex Nordhumbrorum de Britannia insula nomine Ardulfo, regno & patria pulsus, ad Imperatorem, dum adhuc Noviomagi moraretur, venit, & patefacto adventus sui negocio Romam proficiscitur. Romaque rediens per legatos Romani Pontificis & domini Imperatoris in regnum suum reducitur. Præerat ea tempestate Ecclesiæ Romanæ Leo III. cujus legatus ad Britanniam directus est Adolphus diaconus de ipsa Britannia Saxo, & cum ipso ab Imperatore missi duo Abbates Rathfridus Notarius & Nantherius Abbas de S. Othmaro.* Cum verba hæc etiam Baronius recitasset statim addit: *Sequuta est absq; obstaculo ejus in regnum restitutio, nefas omnes ducentes non parere Romano Pontifici atque tanto Imperatori resistere.* Item: *Vidisti in his Romani Pontificis auctoritatem factis expressam? Quod enim non satis sibi suppetere juris intelligeret Imperator regem ejectum in regnum pristinum restituere, ab ipso Pontifice Romano id præstari posse sciens, dimittit ipsum regem regno privatum Romam ad*

Leonem Pontificem, cujus auctoritate restituatur in regnum. Vidisti pariter quantum Papa detulerint Angli licet furore perciti & regnandi cupidine inflammati, ut expulsum à se regem eum restitutum auctoritate Pontificis recipere non detrectarint, sed statim paruerint? Conferat vero quilibet æqui judicij lector Annales hosce veteres & novos, libereque censeat num dicant idem, cum tamen veterum fide unice novi illi nitantur. Nimirum quod illi ajunt per legatos Papæ & Cæsaris reductum in regnum Ardulphum, id hi narrant factum ad mandatum unius Papæ & in gratiam Cæsaris. Quasi legati Papales non soleant tumultus componere nisi jussa Papæ deferendo. Quasi item Caroli in sedandis hisce turbis perexigua fuerit habita ratio. Sed hoc pene est institutum novorum Annalium istorum, omnia ad Hildebrandinas leges narrando flectere. Fateor tamen, cumprimis Anglos superstitiose etiam tum veneratos esse Pontifices Romanos.

Per Saxones) Saxones Britannici intelliguntur. Id nomen in Britannia magis magisque post exolevit, heptarchia Saxonica in Anglicanam monarchiam commutata per regem Egbertum, & edicti publici auctoritate uno tantum recepto nomine Englelonth.

Eanbaldus Arch. & Canulfus rex atq. VVado) Cænulfus rex fuit Merciorum in Britannia Offæ successor. Extat hujus epistola ad Leonem III Papam *l. 1. c. 12. contin. de gestis Anglor.* quam Baronius quoq; recitat anno 796. In ea epistola fit mentio VVadæ Abbatis qui idem fortassis est cum hoc VVadone. Eanbaldus forte est ille Eboracensis Archiepiscopus ad quem supersunt literæ Alcuini. Videtur quo tempore hæ literæ sunt scriptæ durasse adhuc contentionem, quam Leoni jam anno 796 Kœnulphus rex & alij

detulerant, de Dorovernensi vel Cantuariensi Archiepiscopatu, in gratiam Offæ regis per Adrianum Papam quondam abrogato, quem Mercij omnes creato novo archiepiscopo Ethelardo volebant in integrum restitui, Leo quoque iterum auctoritate sua confirmaverat. Quantum sane conjicere est oppofuit sese regi Archiepiscopus Eboracensis. Antequam à rebus hisce Britannicis abeamus observandum ducimus, circa hæc tempora jam cœpisse illos Saxones à majorum virtute plurimum desciscere, adeoque indignationem divinam graviter provocasse. Operæ est pretium hoc loco recitare nonnulla, quæ ad annum DCCCXXXIIX notavit Matthæus monachus Mestmonasteriensis prudentissimus. Verba ejus hæc sunt. *In Anglorum Ecclesia primitiva religio clarissime resplenduit. Processu vero temporis adeo in eis omnis virtus emarcuit, ut nulla gens proditione vel fraude eis consimilis videretur: nec erat eis invisius aliquid nisi pietas & justitia, nec honor nisi bella plusquam civilia, & sanguinis innocentium effusio. Misit ergo eis Deus omnipotens gentes paganas crudelissimas, velut apum examina, qui ne quidem muliebri sexui parserunt aut puerili ætati, Danos scil. & Norvvegenses, Gothos & Suethedos, VVandalos & Fresos, qui ab exordio regis AEthelulfi usq; ad Normannorum adventum, per annos ferme CCXXX terram hanc peccatricem à mari usq; ad mare, ab homine usq; ad pecus deleverunt.*

Ad Embolimum.

Iesse Episcopus) Fuit ille Episcopus Ambianensis, functus legatione Constantinopolitana ad Irenen Imperatricem anno 802, ceu memorant Annales Francici: postea concitator rebellionis filiorum adversus Ludovicum Pium patrem, & Episcopali dignitatev per sententiam exutus, teste Thegano *n. 36. & 37.* Lotharium rebellem in Italiam

liam secutus ibi peste obijt, ceu narrat Auctor vitæ Ludovici *p. 412.*

De sacerdotalibus caussis) Rari exempli est hoc Leonis factum. Crimina sane Episcoporum ad reges deferre qui post cœpit non patitur Hildebrandismus. Forte tamen impulit Leonem hoc ut faceret arcanior quædam caussa. Ravennatensis nimirum minus obediens erat Leoni: ut itaque invisus ille Carolo redderetur, malos ejus mores sive jure sive per injuriam Leo Cæsari detulit.

Ad Epistolam VI.

Hanc epistolam eodem quo priorem anno scriptam esse, verosimile mihi facit mentio illa duorum Caroli legatorum Helmengaudi & Hunfridi Comitum, & Pipini regis Romam ituri componendi dissidij ergo quod inter Papam & Cæsaris Missos versabatur. Accedit, quod hic unus annus à bello quod cum Græcis Pipino intercedebat ita fuerit vacuus, ut Romam ille excurrere potuerit. Pene dixerim, eodem cum priore etiam mense & die hanc epistolam esse scriptam. Familiare sane tum fuit simul multas literas mittere, exigente id negotiorum multitudine.

Largiflua tua munificentia) Eginhartus in vita Caroli: *Colebat præ cæteris sacris & venerabilibus locis apud Romam Ecclesiam beati Petri Apostoli, in cujus donaria magna vis pecuniæ tam auri quam argenti, nec non & gemmarum ab illo congesta est: multa & innumera Pontificibus munera missa.* Gregorius VII Papa *l. 8. ep. ult.* scribit Carolum quotannis mille & ducentas libras in servitium Apostolicæ sedis collegisse. Sed huic homini quis velit credere? Conatus nimirum est ab omnibus Galliæ domibus isthoc commento quotannis denarium elicere.

Pipinus rex) Filius Caroli natu major, à patre anno

781 constitutus Langobardiæ rex, mortuus anno 810 ante patrem: ut est in Annalibus.

Vt Pax & concordia) Verosimile est venisse Pipinum, atque ita omnia confecta esse. Forte in illas tum leges conventum fuit quas memorat Eutropij Appendix.

Insula Corsica) Hanc Insulam à Carolo donatam esse Papis, etiam Anastasius refert *in vita Adriani*. Leo Ostiensis recenset illam inter munera Pipini. Cum tamen Anastasius *in vita Stephani*, dona Pipini nominatim recensens Corsicæ non meminerit, heic quoq; Leo Papa ad unius, Caroli donum provocet, verisimile est Leonem illum Ostiensem & falli & alios fallere. Fuit autem Corsica hac ætate perpetuis deprædationibus Sarracenorum exposita, imo in illorum potestate; eoque non mirum est, hanc Leonis petitionem effectu caruisse. Hodie tamen Papali benignitate eam possidere Genuenses creduntur.

Ad Epistolam VII.

Argumentum hujus unius epistolæ vere dignum est Episcopo. Tantum mireris, à Carolo peritissimo rerum sacrarum principe quæstiones hasce Leoni propositas. Certe haud difficile ipsimet Carolo fuit quas hic legimus solutiones in Hieronymo invenire. Extat enim epistola Caroli ad Albinum juncta libro Albini *de divinis officiis*, qua ita ad sacras quæstiones & dubia rogatus ab Albino respondet, ut luculente appareat ejus in divinis rebus excellens peritia. Theganus in vita Caroli n. 7: *Postquam divisi fuerant* (Carolus & Ludovicus filius) *nihil aliud cepit agere, nisi orationibus & eleemosynis vacare, & libros corrigere: nam quatuor Evangelia Christi, quæ intitulantur nomine Matthæi Marci Lucæ Ioannis, in ultimo ante obitus sui diem, cum Græcis & Syris optime correxerat.*

De ceptu

De captu atq; redemptione Adolphi) Hæc non patiuntur nos ignorare annum scriptionis. In hæc enim verba loquuntur Annales Francici anno 809: *Postquam Ardulfus rex Nordhumbrorum reductus est in regnum, suum & legati Imperatoris atq; Pontificis reversi sunt, unus ex iis, Adolphus videlicet diaconus, à piratis captus est, cæteris sine periculo traijcientibus, ductusq; ab iis in Britanniam à quodam Canulfi regis homine redemtus est, Romamq; reversus.*

Nazareus enim sanctus) Rectius heic Hieronymi iste locus legitur quam in ipsis emendatissimis codicibus à Mariano Victorio editis. Deest enim in illis vocula *enim*.

Quæritur quomodo velut ab uno Isaia) In Hieronymi codicibus rectius nunc legitur: *quærit*. Est autem sermo de Porphyrio qui opere contra Christianos etiam hoc dictum Marci fuerat criminatus. Illud opus quindecim libros comprehendisse testatur Suidas. Baronius conatur persuadere, impium illud Porphyrij scriptum anno 304 prodijsse in lucem, idque quoniam Lactantius testetur Philosophum quendam non infimæ notæ isto tempore tres contra Christianos libros edidisse. Fugit autem ratio virum industrium. Alium enim fuisse hunc philosophum à Porphyrio vel ex eo liquet, quod Porphyrius quindecim libros, hic tantum tres, hic Nicomediæ Porphyrius in Sicilia (quod passim Eusebius & Hieronymus testantur) sua conscripserit. Constat porro responsum esse Porphyrianis criminationibus jam tum à Methodio Tyri Episcopo. Hic autem, ut Hieronymus loquitur l. de scriptor c. 83: *ad extremum novissimæ persecutionis* (sub Diocletiano) *sive ut alij affirmant* (quibus cum etiam facit Suidas) *sub Decio & Valeriano in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est*. Porro diserte refert Eunapius, floruisse Porphyrium Gallieno, Claudio, Aure-

Aureliano, Tacito, Proboque Imperatoribus: Suidas etiam ait: γεγονὼς ἐπὶ τῶν χρόνων Αὐρηλιανοῦ καὶ παρατείνας ἕως Διοκλετιανοῦ τοῦ βασιλέως. Possit itaque etiam hoc forte adduci in argumentum erroris Baroniani: quasi scilicet Porphyrius ne quidem Diocletiani ætatem attigerit, multo minus ergo Lactantij tempora. At errasse ipsum Eunapium & Suidam, liquet ex vita Plotini à Porphyrio ipso conscripta. Meminit enim ibi Porphyrius anni ætatis suæ saxagesimi octavi: quem Christi 299 & Diocletiani decimum sextum esse, colligere ex eo est, quod ipsemet ibidem quinquagesimum tertium ætatis suæ annum connectat cum primo Diocletiani. Sed Eunapium quis jure excusaverit, quia dubitanter est locutus. Baronij autem illa hallucinatio gemina est alteri illi, qua verba Hieronymi *in Chronicis* ad Publilium Optatianum Porphyrium pertinentia, de hoc Tyrio philosopho gentili interpretatur ad annum 325.

De quo Ecclesiastici viri) In codice Hieronymi rectius legitur *cui*. Porphyrio nimirum responderunt Methodius libris duobus, Eusebius triginta, Apollinaris totidem. de quibus magna industria quæ collegit Iacobus Gothofredus ad cap. 14 lib. 8 Philostorgij, pretium operæ fuerit legere. Etsi vero illi ita respondissent Porphyrio, ipse tamen Hieronymus hoc loco aliter respondet & melius: *Nos nomen Esaiæ putamus additum scriptorum vitio, quod & in aliis locis probare possumus, aut certè de diversis testimoniis scripturarum unum corpus effectum.* Videtur sane Hieronymus Ecclesiasticorum illorum responsa non multum adeo æstimasse. Nam & præfatione in Danielem ita loquitur: *Quæ autem ex hoc Propheta, imo contra hunc Prophetam Porphyrius obyciat, testes sunt Methodius, Eusebius & Apollinarius. qui*

 multis

multis versuum millibus ejus vesaniæ respondentes nescio an curioso lectori satisfecerunt. Non tantum autem impium illud Porphyrij scriptum (etsi nonnulli ferant id Florentiæ hodieque asservari in bibliotheca Medicea) verum etiam quæ huic fuerunt opposita videntur periisse. Quod tamen de Porphyriano volumine non est cur miremur, accedente ad odium & destationem omnium Christianorum non tantum cura Constantini Magni; qui se imperante scripta illa abolita scribit apud Socratem *l.9. cap.6*, sed etiam repetito novo edicto Theodosij Imperatoris, de omnibus ejus exemplaribus concremandis, quod habetur *tomo quinto cap.19. Actorum concilij Ephesini edit. Peltani, ut & l.3.§.1.cod. de sacros. trinit. & in Paratitlis* à Leonclavio editis *l.cit.*

In capitulo centesimo septuagesimo) Hæc sectio prorsus abit ab ea quæ nunc passim est recepta. Locus enim iste Esaiæ nunc legitur *c.64. vers.4.* Sixtus Senensis vir doctus *l.3. Biblioth. sanctæ* scribit: *Apud Latinos qui ab anno salutis nostræ millesimo usq; in hæc nostra tempora fuerunt, duplicem invenio capitum enumerationem. Alteram ut vetustiorem ita numerosiorem, juxta quam Evangelium Matthæi in vetustis etiam impressis codicibus continet capita nonaginta quatuor, Evangelium Lucæ capita centum & septem, Epistola ad Romanos capita quinquaginta. Alteram posteriorem, quam nunc in vulgatis bibliis habemus, contractiorem & paucioribus capitibus comprehensam; cujus numerali citatione usi sunt in commentariis suis Hugo presbyter cardinalis, Alexander Alensis, Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Bonaventura ac cæteri usq; in hanc diem scholastici theologi.* Visus etiam mihi ipsi est impressus codex veterem novamque sectionem referens. In quo prima ad Corinthios 33. posterior 27. capitula veteri more numerabat; Evangelium Lucæ & Epistola ad Romanos tot capitulis consta-

constabat, quot observavit Sixtus. Vetustiorem illam Leoni fuisse ad manum, clarum est. Recentior illa nostra à nonnullis adscribitur Stephano Langtono Anglo; qui obijt admodum senex anno salutis CIↃ CCXXIIX Archiepiscopus Cantuariensis: ut præter alia multa de hoc viro annotavit Gerard. Ioan. Vossius *l. 2. de Histor. Latin. cap. 56.*

B. Ambrosius) In ea quæ hodie Ambrosiano nomine circumfertur nihil hujus legere est, sed diserte, verba illa Apostoli ex Esaia esse desumpta traditur. Quo ipso confirmatur quod non Erasmo tantum sed etiam Bellarmino ipsi alijsq; est visum, commentaria quæ in Epistolas Pauli Ambrosio nunc tribuuntur, mentiri nomen. Baronius tomo v. Annal. anno 397. n. 38: *Expositio Ambrosii in omnes Pauli Epistolas Cassiodori tempore desiderari cepta erat, sed plane deperdita, in ejus locum alterius auctoris opus apparet fuisse suppositum.* Verosimile fit, Leonem genuino Ambrosij opere esse usum. Adeoque diligenter excussis quæ ex veteri ævo supersunt hodieque commentarijs in Epistolas Pauli, possit fortassis Ambrosio quod suum est hoc indicio restitui. Cæterum jamdudum ante Ambrosium Origenes tract. 35. in Matthæum scripserat: *Apostolus scripturas quasdam secretas proferi. Sicut dicit alicubi: quod oculus non vidit nec auris audivit. In nullo enim canonico libro hoc positum invenitur nisi in secretis Heliæ prophetæ.* Forte autem nec illi tractatus sunt Origenis. Hieronymus ad c. 64. Esaiæ: *Apocryphorum deliramenta conticeant, quæ ex occasione hujus testimonij ingeruntur Ecclesiis Christi. De quibus vere dici potest, quod sedeat diabolus in insidiis cum divitibus in apocryphis, ut interficiat innocentem: & iterum, insidiatur in apocrypho quasi leo in spelunca sua, insidiatur ut rapiat pauperem. Ascensio enim Esaiæ, & Apocalypsis Heliæ* 9

 hoc

hoc habent testimonium. Et per hanc occasionem multaque hujusmodi Hispaniarum & Lusitaniæ deceptæ sunt mulierculæ.

Ad Epistolam IIX.

Adolfus diaconus legatus Leonis ut & legatus Eanbaldi Archiepiscopi ex Britannia in Galliam profecti, spem fecerant Carolo sui adventus, & tamen Cæsare insalutato Romam discesserant. Id stomachatus Carolus, delusum sese existimans, aut eos ita properasse quo Ardulfum regem prævenirent caussæ illius nocituri, per literas apud Papam graviter conquestus fuit. Hoc illorum factum excusat nunc Leo & veniam petit à Carolo. Indubie itaque & hæc epistola scripta est anno 808 quando Ardulfus rex Romam profectus est.

Ipse populus adquisitionis) Anglos auspicijs Gregorij Magni id nominis primi Papæ ad Christianam fidem cura Augustini fuisse conversos, notissimum in vulgus est. Hinc populus ille dicitur *populus adquisitionis*. Et vero ea ætate, de nullo alio, sua cura converso, poterat Ecclesia Romana in eum modum gloriari.

Saxoniæ partibus) Etiam hæc intelligenda sunt de Saxonia transmarina: quam appellationem tum fuisse in usu, voce Angliæ nondum recepta, jam tum monuimus.

Ad Epistolam IX.

Fortunatus in locum Ioannis, occisi à Ioanne Duce Veneto, suffectus est Patriarcha Gradensis anno 802, pallio à Leone Papa impetrato anno 803. quod post Sigonium scribit Baronius. Hunc Grado, propter bellum quod Carolo cum Græcis & Venetis intercedebat, exulantem commendaverat Papæ Carolus, quo Papæ consensu, durante bello, liceat illi Polanum Istriæ Episcopatum administrare.

Assentitur Papa sed nonnullis adjectis conditionibus. Hoc Epistolæ est argumentum. Quo anno scripta sit difficile est definire. Constat tamen ex Annalibus, bellum inter Græcos & Carolum in mari Adriatico cœpisse geri anno 806, pacem vero iterum cum Nicephoro constitutam anno 810 mense octobri. Verisimile est initio statim belli de alio loco Fortunatum cogitare coactum esse.

Gradense Insula) Hæc maris Adriatici Insula juris tum Francici fuit. Non redditam illam Græcis, quando amicitiæ ergo ipsis Histriæ Liburniæ & Dalmatiæ maritimæ urbes, teste Eginharto, aut ipsæ etiam Venetiæ (quod scribunt annales Francici anno 810) sunt concessæ, liquet ex testamento Caroli apud Eginhartum, ubi inter metropolitanas urbes Carolini Imperij quinto loco Gradus recensetur: patet etiam ex eo, quod ille Fortunatus Patriarcha anno 821 (ut memorant Annales) læsæ majestatis apud Ludovicum Pium fuerit accusatus.

In Aquis palatio) Narrant Annales Francici, Leonem anno 804, simul cum Carolo Festum Domini natalitium in Carisiana villa celebrasset, Aquasgrani ab eodem perductum esse. Ibi tum à Leone fanum τῆς θεοτόκου esse consecratum, narratur in epistola quadam S. Ludgero adscripta apud Surium *in vita Suiberti tomo 2. die 1. Martij*. De Aquilegiensi Ecclesia quid tum fuerit conventum, nusquam invenio. Id certum est, illius etiam Ecclesiæ ἐπισκοπὴν fuisse tum non suo loco sed in Forojulij collocatam; quod sæpe & quidem jam tum anno 729 observatum est Baronio. An forte actum fuit de negocio, quod inter Aquilegiensem & Gradensem Ecclesiam jam ab anno 729 versabatur? Videndus de hac lite omnino est Baronius loco ante laudato.

Ad Embolimum.

Neque de partibus Franciæ) Memorat Baronius anno 802, Fortunatum ad Carolum in Galliam profugum inde ejusmodi diploma retulisse: *Concedit Carolus Imperator Augustus Fortunato Patriarchæ Gradi, ut ipse, sacerdotes, servi & coloni ejus in terra sua, in Istria, Romaniola, & Langobardia, & ubicunque, quiete degant: jubetque ut in possessionibus quibus rite investitus est, nullus judex publicus injuste ad causas audiendas, præda* (lege *freda*) *exigenda, mansiones* (Baronius perperam mutat, *mansos*) *aut paratas faciendas, injustas redhibitiones inquirendas, exactare audeat. Datum Idibus Augusti.* Ab hoc vero Fortunato, rebellantem adversus Ludovicum Pium Pannoniæ inferioris ducem Liudevvitum, fuisse clam adjutum, atque ita malam gratiam regno Francorum ab ipso relatam, hisce verbis narrant Annales Francici anno 821: *Fortunatus Patriarcha Gradensis, cum à quodam presbytero suo nomine Tiberio apud Imperatorem fuisset accusatus, quod Liudevvitum ad perseverandum in perfidia qua cœperat hortaretur, eumque ad castella sua munienda artifices & murarios mittendo juvaret, & ob hoc ad palatium ire juberetur, primo velut jussionem impleturus in Istriam profectus est, inde simulato reditu ad Gradum civitatem, nullo suorum præter eos cum quibus hoc tractaverat suspicante, nactus occasionem clam navigavit, veniensque Iaderam Dalmatiæ civitatem Ioanni præfecto provinciæ illius fugæ suæ causas aperuit, qui eum statim navi impositum Constantinopolim misit.* Ejusdem Fortunati meminerunt Annales anno etiam 824: *Rotomagum legatos Michaëlis Imperatoris sibi occurrere jussit Imperator: cum quibus & Fortunatus patriarcha Gradensis regressus ad ejus præsentiam venit: sed legati Imperatoris literas & munera deferentes pacis confirmandæ caussa se missos esse dicentes, pro Fortunato nihil*

acis conj.

nihil locuti sunt. In literis tamen Michaëlis Imperatoris, quas recitat Baronius, in numero legatorum penultimo loco collocatur Fortunatus Archiepiscopus Venetiæ, qui sine dubio idem est cum nostro Gradensi.

Hildebaldi) Videtur intelligendus Archiepiscopus Coloniensis, cujus cum alibi tum in vita Suiberti apud Surium frequens est mentio. Ab Anastasio in vita hujus Leonis, ubi scribitur Leoni itinere primo Germanico, à Carolo obviam missum Hildevvaldum Archiepiscopum, non alius item est accipiendus. Idem videtur esse qui primo loco subscripsit testamento Carolino apud Eginhartum: quique Thegano n. 7. dicitur *Hiltebaldus familiarissimus Pontificum Caroli M.*

Erchenbaldus) Hujus meminerunt Annales Francici anno 801: *Tunc ille misit Erchenbaldum notarium in Liguriam ad classem parandam.*

Ad Epistolam X.

Hanc epistolam & præponendam merito esse ipsi Epistolæ primæ, & videri scriptam anno 807, jam supra monuimus. Tota autem versatur in querelis de injuria Leoni facta per Legatos Caroli: ejusdem negotij ergo transmissis ad Carolum duobus legatis, sive nuncijs Apostolicis, uti loquitur curia Papalis.

Cum benedictione beati Petri) Salutatio Papalis est scilicet benedictio ipsiusmet beati Apostoli. Forte munusculum aliquod consecratum, qualia hodieque Roma mitti solent, facta permutatione ad exemplum Diomedis & Glauci, addiderat Leo.

Quamvis parva sint) χάλκεα χρυσείων.

Angustias quas quotidie patimur) Leo angustias interpreta-

pretatur, quod immani cupiditati nondum esset satisfactum: S. Petrus autem ultro & læto animo omnia reliquit.

Qui vos in suis utilitatibus defensores constituit) Scilicet ex re & utilitate gaudio cœlesti fruentis sanctissimi Apostoli est, ut Papa hodie sit dominus terrarum: constituit quoq; Apostolus certos opum suarum defensores. Simili doctrina scatent Epistolæ Gretzerianæ ad nauseam usque pij lectoris. Locum unum ex epistola VII Stephani Papæ ad Pipinum Carolum & Carolomannum placet adducere. *Vobis multis jam devolutis temporibus hoc bonum opus reservatum est, ut per vos exaltetur Ecclesia, & suam Princeps Apostolorum percipiat justitiam. Nullus meruit de vestris parentibus tale præfulgidum munus, sed vos praelegit & præscivit Deus ante tempora aterna. Sicut scriptum est; quos præscivit & prædestinavit hos & vocavit, & quos vocavit illos & justificavit. Vocati estis. Iustitiam ipsi principi Apostolorum sub nimia festinatione facere studete: quia scriptum est, Fides ex operibus justificatur.* Alia ejusdem notæ ex illo volumine, quod jure dixeris impiæ & infrunitæ mendicationis sterquilinium, adferre tædet.

Dignam retributionem) Stephanus Papa epist. 9: *Illam vitam æternam quam vobis B. Petrus pro sua caussa & justitia promisit, tota mente & integro corde quærite.*

Nos pro caussa negligentiæ ante tribunal Dei) Quasi is qui forte jure suo cedit, & patienter fert injuriam, coram tribunali Dei negligentiæ debeat rationem reddere, eoque nomine successores suos Sanctissimus Apostolus sit accusaturus, is qui ad malorum tolerantiam multis adeo Christianos omnes hodieque per epistolas suas cohortatur.

Pop. *Populi Dei*) Populum nihil præter solitum passum esse

esse à legatis Caroli, ex ijs quæ subjunguntur apparet. Papa itaque ipsemet est ille populus Dei.

Missos vestros) Alij igitur hi fuerint ab ijs qui judicia exercuerunt.

De caussa palatij Ravennatis) Extra controversiam omnia illius palatij fuerant olim juris Cæsarei, eoq; videntur Missi Carolini iterum Cæsari voluisse isthæc adrogare, mendacijs Paparum jam deprehensis.

Vicem ejusdem discipuli tenentes) Magnum mysterium latet in illa vicaria potestate. Dum enim creditur Papa Petri vicarius, omnia S. Petri nomine & auctoritate videtur agere, atque adeo quod Papæ datur aut committitur in Papam, id existimatur Petro dari & in ipsum Petrum committi. Quo profecto sacrosancta redditur Papæ persona; magis quam si ille *successor* tantum audiat Petri in cathedra Episcopali. Non mirum itaque est hac vicarij voce Papas frequenter adeo usos. Cæterum hanc loquendi formulam tribus primis Ecclesiæ seculis forte nemo usurpavit. Certe exemplum aliquod haud temere inveneris. Neque enim huc facit, quod Cyprianus cathedram Episcopalem Romanam *cathedram Petri* appellet: ita enim locutus est, non quod vere etiam tum Petrus illi cathedræ præsideret, sed quod aliquando eam tenuisset. Ipse etiam ille sanctissimus martyr alicubi quidem: *omnes præpositos*, sive Episcopos, *Apostolis succedere vicaria ordinatione*, scribit; ast nemini non patet, alio plane sensu vicariatum illum intellectum à Cypriano quam fecerunt post alij. Quoniam nempe & Episcopi docent ac regunt Ecclesiam, ea parte quasi vicarij sunt Apostolorum. Ne ex quarto quidem seculo exemplum aliquod attuleris altero illo sensu accepti

vicariatus alicujus Apostolici. Quinto tamen jam affectasse Papas hoc nomen certum est. Iam tum enim in Concilio Ephesino œcumenico legati Pontificij hisce vocibus usi sunt, quæ leguntur *tomo 2. c. 16. ed. Peltani. Nulli dubium imo seculis omnibus notum est, sanctum beatissimumq; Petrum, Apostolorum principem & caput, fideiq; columnam, Ecclesiæ catholicæ fundamentum, à Domino nostro Iesu Christo Salvatore nostro humaniq; generis redemptore cœlestis regni claves accepisse, solvendiq; atq; ligandi potestate quam acceperat usum fuisse, nec non per successores suos hucusq; semper vivere causasq; decernere, semperq; victurum esse. Hujus itaq; ordinarius successor & vicarius sanctus beatissimusq; Papa & Episcopus noster nos suos pro se quasi vicarios ad hanc sanctam synodum misit.* Siricius tamen Papa *epistola ad Hemer. Tarracinensem c. 1.* ita tantum loquitur: *portamus onera omnium qui gravantur: quinimo hæc portat in nobis B. Apostolus Petrus qui nos in omnibus, ut confidimus, administrationis suæ protegit & tuetur hæredes.* Ex eo autem voces hæ frequentius cum ab ipsis Papis tum ab alijs per assentationem, per superstitionem, jactæ sunt. Nec omnino male Bellarminus l. 2. de Rom. Pontifice c. 17: *Porro vicarius Petri dicitur summus Pontifex, quoniam sanctus Petrus adhuc vivit & gubernacula Ecclesiæ non reliquit, ut ait Leo serm. 2. quia tamen S. Petrus non proprie fungitur munere pastorali, sed meritis ac precibus suis Ecclesiam regit ac protegit, impropriæ sunt illæ locutiones & solum ob reverentiam B. Petri aliquando usurpatæ.* Hæc Bellarminus: qui tamen non persuaserit, Papas se e noluisse haberi veros S. Petri vicarios. Revera autem ille vicariatus merum est μοςμολύκειον: utut hodieque ostentari illud subinde soleat in terrorem & Romanæ Sedis reverentiam. Hoc sane uno nititur totum illud ipsi-

usmet

ipsmet Baronij, quo illa quæ contra Siculam monarchiam disputavit in epistola ad Philippum III Hispaniæ regem defendere & excusare non dubitavit. *In his adversis* (inquit) *inde mihi ingens parta fiducia atq; est aucta securitas, quod jussu Petri comprobata, à Petro, ex ipsa Sede Petri scripta, ista nostra prodierint, absq; dubio in secula permansura. Sto supra Petram, ob idq; securus & imperterritus.* Item: *Noscant laici homines quanto indecore, non sine offensa Catholicæ veritatis, laica manus clavem scientiæ, quam solius esse Petri catholica profitetur Ecclesia, arripuerit, ut judicet atque damnet scripta, jussa, imperata, & calculo comprobata Romani Pontificis, cujus est auctoritatis solius judicare probare vel condemnare cujusvis scripta præsertim Ecclesiastica.* Ecquis sane non videt meras ineptias & inanes declamationes adferri à Baronio in tanti momenti negotio: nisi ponas S. Petrum vel divinitus locutum esse per Clementem VIII, vel vere vicariam potestatem illi commisisse, ita ut vox Papæ vox Petri sit? Vereor autem, ut Baronius sibi persuaserit, vel ipsum S. Petrum ita clavem scientiæ olim tenuisse, ut extra fidei negocium errare non potuerit: & tamen conatur ille Regi Philippo persuadere, eam esse hodie Romani Papæ, novi illius Petri scilicet, in propria etiam causa, de integri regni Siculi summa potestate divinam facultatem.

Quamvis vero illa Leonis tempestate, amaverint Papæ vicarij Petri audiri (quod in monumentis tum conscriptis frequenter est observare) post tamen, cumprimis ubi illorum potentia per Hildebrandi conatus ad summum gradum pervenit, titulum hunc rarius usurpaverunt, malentibus illis vicarij Christi & ipsius Dei, imo Dij quidam in terris non existimari tantum sed & nominari. Non enim

verum est, ambitiosos & impios hosce titulos ab adulatoribus profectos esse, & Papis quasi invitis obtrusos hactenus. Iamdudum ante Episcopis omnibus erat adscriptum, quod illi hisce in terris Christi vices agant, perinde atque Dei vices agere Reges & Principes dicuntur. Estque illud ipsum verissimum, si commode interpreteris. At vero & novum sensum accepit phrasis, & sibi Papæ Romani vicariatum divinum aliquem novo isthoc sensu sibi vindicare cœperunt. Non obscure sane jam Nicolaus *1. epistola ad Michaëlem Imperatorem* ipsum Dei nomen, atque ita auctoritatem excedentem humanæ conditionis vires, affectavit. His quippe verbis usus est, quæ tanquam factum aliquid per Gratianum in Decretum relata, vim legis, volentibus ita Papis, acceperunt: *Satis evidenter ostenditur, à seculari potestate nec ligari prorsus nec solvi posse Pontificem; quem constat à pio principe Constantino Deum appellatum: nec posse Deum ab hominibus judicari certum est.* Similiter Innocentius III aliquoties in *epistolis suis* profitetur: se Dei vicem in terris tenere, & vinculum illud rati consummatique matrimonij, quod inter Episcopum creditur atque Ecclesiam intercedere, non ut hominem sed tanquam Deum dissolvere, cum illos qui à Deo sunt conjuncti non homo sed Deus possit separare. Videantur tantum l. 1. epist. 326. & 336. aut saltem illa Innocentij verba quæ *l. 1. Decretal. tit. 7. c. 2. 3. & 4.* repetuntur. Nec vero excusant illum, quæ adfert Guilielmus Barclajus *l. de Potestate Papæ c. 28. & 29,* utpote quæ omnium canonistarum & interpretum menti adversentur & plane sint nova. Quod hodieq; in glossa Juris sui patiantur Papæ, infame illud legi: *Dominus Deus noster Papa?* sive illud ab ipsa glossatoris Zenzelini,

quod

quod quidam negant, sive ab alia sit manu. Sed interfuit scilicet, ad clarius exprimendam populo illam, quam sibi demum post Leonem nostrum arrogarunt Papæ, in cœlo & terris plusquam humanam potestatem, non tanquam Petri amplius sed Dei vicarios, imo ipso Dei nomine ostentari. Cave enim credas, ea tantum ratione divinitatis appellationem affectasse Papas, quod & ipsi sint Dei ministri ad modum aliorum magistratuum.

Possimus exorare clementiam) Quasi vero secure, h. e. bona conscientia, non licuisset idipsum Deum orare, si Carolus non omni ex parte servasset promissum. At vero S. Apostolus Paulus, nulla ejusmodi annexa conditione, jussit nos orare *pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis, ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate & honestate*. Nomine sui ævi Christianorum dixit olim Tertullianus simpliciter: *Nos pro salute Imperatorum Deum vocamus aeternum.* Item: *Precantes sumus omnes semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quacunque hominis & Caesaris vota sunt.* Hæc primi Christiani & Christianorum magistri. Verum nova doctrina opus fuit ad novum & omni retro tempore nemini auditum opus impetrandum, principatum nempe & dominatum secularem. Observandum autem unice est: iisdem plane argumentis & reliquum clerum Occidentalis Ecclesiæ, felici Papæ exemplo edoctum, sibi quoque munivisse viam ad divitias summas & potentiam regiam. In primitiva Ecclesia ut ignorata fuit isthæc doctrina, ita & intra eleemosynas steterunt Christianorum oblationes.

CAROLI MAGNI IMPE-RATORIS
CAPITVLARE
DE VILLIS SVIS.

Incipit Capitulare de Villis & Curtis Imperatoris.

I. Cap.

VOlumus ut Villæ noſtræ quas ad opus noſtrum ſerviendum inſtituras habemus, ſub integritate partibus noſtris deſerviant & non alijs hominibus.

II. Vt familia noſtra bene conſervata ſit & à nemine in paupertate miſſa.

III. Vt non præſumant judices noſtram familiam in eorum ſervitium ponere; non coruadas non materiam cedere, nec aliud opus ſibi facere cogant: & neque ulla dona ab ipſis accipiant, non caballum, non bovem, non vaccam, non porcum, non vervecem, non porcellum, non agnellum, nec aliam cauſam, niſi buticulas & ortum, poma, pullos, & ova.

IV. Si familia noſtra partibus noſtris aliquam fecerit fraudē de latrocinio aut alio neglecto, illud in caput componat, de reliquo vero pro lege recipiat diſciplinam vapulando. Niſi tantum pro homicidio & incendio, unde feida exire poteſt. Ad reliquos autem homines, juſtitiam eorum, qualem habuerint, reddere ſtudeant, ſicut lex eſt. Pro feida vero noſtra, ut diximus, familia vapuletur. Franci autem qui in fiſcis aut villis noſtris commanent, quicquid commiſerint ſecundum legem eorum emendare ſtudeant, & quod pro feida dederint ad opus noſtrum veniat, id eſt in peculio aut in alio pretio.

V. Quando judices noſtri labores noſtros facere debent, ſeminare, aut arare, meſſes colligere, fœnum ſecare; aut vindemiare, unuſquiſque in tempore laboris ad unumquemque locum provideat ac inſtituere faciat, quomodo

modo factum sit, ut bene salva sint. Si intra patriam non fuerit, aut in quali loco judex venire nō potuerit, missum bonum de familia nostra, aut alium hominem bene creditum causas nostras ad providendum dirigat, qualiter ad perfectum veniant; & judex diligenter provideat, ut fidelem hominem transmittat ad hanc causam providendam.

VI. Volumus ut judices nostri decimam ex omni conlaboratu pleniter donent ad ecclesias, quæ sunt in nostris fiscis: & ad alterius ecclesiam nostra decima data non fiat, nisi ubi antiquitus institutum fuit: & non alij clerici habeant ipsas ecclesias nisi nostri, aut de familia aut de capella nostra.

VII. Vt unusquisque judex suum servitium pleniter perficiat, sicut ei fuerit denuntiatum; & si necessitas evenerit, quod plus servire debeat, tunc computare faciat, si servitium debeat multiplicare in noctes.

IIX. Vt judices nostri vineas recipiant nostras, quæ de eorum sunt ministerio: & bene eas faciant: & ipsum vinum in bona mittant vascula, & diligenter providere faciant, quod nullo modo naufragium sit. Aliunde vinum peculiare comparando emere faciant, unde ad villas dominicas condirigere possint. Et quando quidem plus de ipso vino comparatum fuerit, quam ad villas nostras condirigendum mitti opus sit, nobis innotescat, ut nos commendemus, qualiter nostra fuerit exinde voluntas. Cippaticos etiam de vineis nostris ad opus nostrum mittere faciant. Censa de villis nostris quæ vinum debent in cellaria nostra mittant.

IX. Volumus ut unusquisque judex in suo ministerio mensuram modiorum sextariorum, & siculas per sextaria octo, & corborum, eo tenere habeat sicut & in palatio habemus. M X.

X. Vt majores nostri & forestarij, poledrarij, cellularij, decani, telonarij, & cæteri ministeriales, ea faciant, & sogales donent de mansis eorum pro manuopera vero eorum ministeria bene provideant. Et qualiscunque major habuerit beneficium, suum vicarium mittere faciat, qualiter & manuopera & cæterum servitium pro eo adimplere debeat.

XI. Vt nullus judex mansionaticos ad suum opus, nec ad suos canes, super homines nostros atque inforestos nullatenus prendat.

XII. Vt nullus judex obsidem nostrum in villa nostra commendare faciat.

XIII. Vt equos emissarios id est vvaramones bene provideant; & nullatenus eos in uno loco diu stare permittant, ne forte per hoc pereant. Et si aliquis talis, qui bonus non sit aut veteranus sit *** si vero mortuus fuerit nobis nuntiare faciant tempore congruo, antequam tempus veniat ut inter jumenta mitti debeat.

XIV. Vt jumenta nostra bene custodiant, & poledros ad tempus segregent, & si pultrellæ multiplicatæ fuerint, separatæ fiant, & gregẽ per se exinde adunare faciant.

XV. Vt poledri nostri, missa Sancti martini, hiemale ad palatium omnimodis habeant.

XVI. Volumus ut quicquid nos aut regina unicuique judici ordinaverimus, aut ministeriales nostri Sinescalcus & butticularius, de verbo nostro aut reginæ ipsis judicibus ordinaverit, ad eorundem placitum, sicut eis institutum fuerit, impletum habeant. Et quicunque per negligentiam dimiserit, à potu se abstineat, postquam ei nuntiatum fuerit, usque dum in præsentia nostra aut reginæ veniat & à nobis licentiam quærat absolvendi. Et si judex in exer-

in exercitu aut in vvacta seu in ambasiato, vel alicubi fuerit, & junioribus ejus aliquid ordinatum fuerit & non complacuerint, tunc ipsi pedestres ad palatiũ veniant, & à potu & carne se abstineant: interim quidem rationes deducant, propter quod hoc dimiserunt, & tunc recipiant sententiam, aut in dorso, aut quomodo nobis vel reginæ placuerit.

XVII. Quantascunque villas unusquisque in ministerio habuerit, tantos habeat deputatos homines qui apes ad nostrum opus provideant.

XIIX. Vt ad farinarias nostras pullos & aucas habeant juxta qualitatem farinariæ, vel quantum melius potuerint.

XIX. Ad scuras nostras in villis capitaneis pullos habeant non minus C. & aucas non minus xxx. Ad mansionales vero pullos habeant non minus L, aucas non minus quam xII.

XX. Vnusquisque judex fructa semper habundanter faciat omni anno ad curtem venire: excepto **** visitationes eorum per vices tres aut quatuor seu amplius.

XXI. Vivarios in curtis nostris unusquisque judex ubi antea fuerunt habeat, & si augeri potest augeat, & ubi antea non fuerunt & modo esse possunt, noviter fiant.

XXII. Coronas de racemis qui vineas habuerunt non minus tres aut quatuor habeant.

XXIII. In unaquaque villa nostra habeant judices vaccaritias, porcaritias, berbicaritias, capraritias, hircaritias quantum plus potuerint: & nullatenus sine hoc esse debent. Et insuper habeant vaccas ad illorum servitium perficiendum commendatas per servos nostros; qualiter pro servitio ad dominicum opus Vaccaritiæ & carrucæ nullo modo minoratæ sint. Et habeant quando servierint ad canes dandum, boves cloppos non languidos, & vaccas

ſive cabullos non ſcabioſos, aut alia pecora nō languida. Et ut diximus per hoc vaccaritias & carrucas non minorent.

XXIV. Quicquid ad diſcum noſtrum dare debent, unuſquiſque judex in ſua habeat plebeio: qualiter bona & optima, atque bene ſtodioſe & nitide omnia ſint compoſita quicquid dederint, & unuſquiſque judex habeat de annona paſtos per ſigulos dies ad ſuum ſervitium, ad menſam noſtram quando ſervierit; & reliqua diſpenſa ſimiliter in omnibus bona ſit, tam farina quam & peculium.

XXV. De paſtione autem Kal. Septemb. indicare faciant, ſi fuerit, an non.

XXVI. Majores vero amplius in miniſterio non habeant, niſi quantum in una die circumire aut providere potuerint.

XXVII. Caſæ noſtræ indeſinenter foca & wactas habeant, ita ut ſalvæ ſint. Et quando miſſi vel legatio ad palatium veniunt vel redeunt, nullo modo in curtes dominicas manſionaticas prendant, niſi ſpecialiter juſſio noſtra aut reginæ fuerit: Et Comes de ſuo miniſterio, vel homines illi qui antiquitus conſueti fuerunt miſſos aut legationes ſoniare, ita & modo in antea & de parveridis, & omnia eis neceſſaria ſolito more ſoniare faciant, qualiter bene & honorifice ad palatium venire vel redire poſſint.

XXIIX. Volumus ut per annos ſingulos intra quadrageſima, dominica in palmis quæ oſanna dicitur, juxta ordinationem noſtram argentum de noſtro laboratu, poſtquam cognoverimus de præſenti anno quanta ſit noſtra laboratio, deferre ſtudeant.

XXIX. De clamatoribus ex hominibus noſtris unuſquiſque judex provideat, ut non ſit eis neceſſe venire & ad nos proclamare: & dies, quos ſervire debent, per neglegentiam

gentiam non dimittat perdere. Et si habuerit servus noster forinsecus justitias ad querendum, magister ejus cum omni intentione decertet pro ejus justitia. Si aliquo loco minime eam accipere valuerit, tamen ipsi servo nostro pro hoc fatigare non permittat, sed magister ejus per semetipsum aut suum missum hoc nobis notum facere studeat.

XXX. Volumus unde servire debent ad opus nostrum, ex omni conlaboratu eorum servitium segregare faciant; & unde caria in hostem carigari debent, similiter segregentur tam per domos quam & per pastores, & sciant quantum ad hoc mittunt.

XXXI. Vt hoc quod ad parveredarios vel gentias dare debent, simili modo unoquoque anno separare faciant: & tempore opportuno pleniter donent, & nobis dicere sciant, qualiter inde faciunt vel unde exit.

XXXII. Vt unusquisque judex provideat, quomodo sementem bonam & optimam semper de comparatu vel aliunde habeat.

XXXIII. Post ista omnia segregata & seminata atq; pacta, quicquid reliquum fuerit exinde de omni conlaboratu usque ad verbum nostrum salvetur: quatenus secundum jussionem nostram aut venundetur aut reservetur.

XXXIV. Omnino providendum est cum omni diligentia ut quicquid manibus laboraverint, aut fecerint i. e. lardum, siccum, sulcia, niusaltus, vinum, acetum, moratum, vinum coctum, garum, synapi, formaticum, butirum, bracios, cervisias, medum, mel, ceram, farinam, omnia cum summo nitore sint facta & parata.

XXXV. Volumus ut de verbecibus crassis soccia fiat; sicut & de porcis; & insuper habeant boves saginatos

in unaquaque villa non minus quam duos, aut ibidem ad socciandum, aut ad nos deducendum.

XXXVI. Vt silvæ vel forestes nostræ bene sint custoditæ: & ubi locus fuerit ad stirpandum stirpare faciant, & campos de silva increscere non permittant: & ubi silvæ debent esse, non eas permittant nimis capulare atque damnare. Et feramina nostra intra forestes bene custodiant. Similiter accipitres & spervarios ad nostrum profectum provideant; & censa nostra exinde diligenter exactent: & judices si eorum porcos ad saginandum in silvam nostram miserint, vel majores nostri aut homines illorum, ipsi primi illam decimam donent ad exemplum bonum perferendum, qualiter postmodum cæteri homines illorum decimam pleniter persolvant

XXXVII. Vt campos & culturas nostras bene componant & prata nostra ad tempus custodiant.

XXXIIX. Vt aucas pastas & pullos pastos ad opus nostrum, semper quando servire debent, aut ad nos transmittere, sufficienter habeant.

XXXIX. Volumus ut pullos & ova, quos servientes vel mansuarij reddunt, per singulos annos recipere debeant; & quando non servierint, ipsos venundare faciant.

XL. Vt unusquisque judex per villas nostras singulares, etlehas, pavones, fasianos, enetas, columbas, perdices, turtures, pro dignitatis causa, omnimodis semper habeant.

XLI. Vt ædificia intra curtes nostras, vel sepes in circuitu, bene sint custodita. Et stabula atque coquinæ, & pistrina, seu torcularia, studiose præparata fiant; quatenus ibidem condigne ministeriales nostri officia eorum bene nitide peragere possint.

XLII. Vt

XLII. Vt unaquæque villa intra cameram lectaria culcitas, plumatias, batlinias, drappos: ad discum, bancales; vasa ærea, plumbea, ferrea, lignea, andedos, catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est cumadas, terebras, id est caradros, scalpros, vel omnia utensilia ibidem habeant. Ita ut non sit necesse alicubi hoc quærere aut commodare. Et ferramenta quæ in hostem ducunt in eorum habeant plebio, qualiter bona sint, & iterum quando revertuntur in camera mittantur.

XLIII. Ad genitia nostra, sicut institutum est, opera ad tempus dare faciant: id est linum, lanam, vvaisda, vermicula, vvarentia, pectines, laminas, cardones, saponem, unctum, vascula, & reliqua minutia quæ ibidem necessaria sunt.

XLIV. De quadragesimali duæ partes adsectam *** de leguminibus quoq; & de piscato seu formatico, butiro, melle, sinape, aceto, milio, panicio, herbulas siccas vel virides radices napos insuper & cæcoram. ma. sec. vel saponem atque cætera minutia. Et quod reliquum fuerit, nobis per brevem, sicut supra diximus, innotescant, & nullatenus hoc permittat, sicut usque nunc fecerunt; quia per illas duas partes volumus cognoscere de illa tertia quæ remansit.

XLV. Vt unusquisque judex in suo ministerio bonos habeat artifices; id est fabros ferrarios, & aurifices, vel argentarios, sutores, tornatores, carpentarios, scutatores, precatores, accipitares, id est aucellatores, saponarios, siceratores, id est qui cervisiam vel pomatium sive piratium vel aliud quodcunq; liquamen ad bibendum aptum fuerit, facere sciant, pistores qui similas ad opus nostrum faciant, retiatores qui retia facere bene sciant tam advenandum

dum, nec non & reliquos ministeriales quos ad numerandum longum est.

XLVI. Vt lucos nostros, quos vulgus brogilos vocat, & ad tempus semper emendent & nullatenus exspectent ut necesse sit à novo reædificare. Similiter faciant & de omni ædificio.

XLVII. Vt venatores nostri, & falconarij, vel reliqui ministeriales, qui nobis in palatio assidue deserviunt, consilium in villis nostris habeant, secundum quod nos aut regina per literas jusserimus, quando ad aliquam utilitatem eos miserimus, aut Siniscalcus & buticularius de nostro verbo eis aliquid facere præceperint.

XLVIII. Vt torcularia in villis nostris bene sint præparata; & hoc prævideant judices ut vindemia nostra nullus pedibus premere præsumat, sed omnia nitida & honesta sint.

XLIX. Vt genitia nostra bene sint ordinata, id est de casis, pisilis, tugurijs: id est fereones & sepes bonas in circuitu habeant, & portas firmas, qualiter opera nostra bene peragere valeant.

L. Vt unusquisque judex provideat, quanti poledri in uno stabulo stare debeant, & quanti poledrarij cum ipsis esse possint. Et ipsi poledrarij qui liberi sunt & in ipso ministerio beneficia habuerint, de illorum vivant beneficijs: similiter & fiscalini qui mansos habuerint inde vivant: & qui hoc non habuerit de dominica accipiat provendam.

LI. Provideat unusquisque judex ut sementia nostra nullatenus pravi homines subtus terram vel alicubi abscondere possint, & propter hoc messis rarior fiat. Similiter & de alijs maleficijs illos provideant, ne aliquando facere possint.

LII. Volu-

LII. Volumus ut de fiscalibus, vel servis nostris, sive ingenuis qui per fiscos aut villas nostras commanent, diversis hominibus plenam & integram qualem habuerint reddere faciant justitiam.

LIII. Vt unusquisque judex provideat, qualiter homines nostri de eorum ministerio latrones vel malefici nullo modo esse possint.

LIV. Vt unusquisque judex provideat, quatenus familia nostra ad eorum opus bene laboret, & per mercata vacando non eat.

LV. Volumus ut quicquid ad nostrum opus judices dederint, vel servierint, aut sequestraverint, in uno brevi conscribi faciant; & quicquid dispensaverint in alio: & quod reliquum fuerit nobis per brevem innotescant.

LVI. Vt unusquisque judex in eorum ministerio frequentius audientias teneat, & justitiam faciat, & provideat qualiter recte familiæ nostræ vivant.

LVII. Si aliquis ex servis nostris super magistrum suum nobis de causa nostra aliquid vellet dicere, vias ei ad nos veniendi non contradicat. Et si judex cognoverit, quod juniores illius adversus eum ad palatium proclamando venire velint, tunc ipse judex contra eos rationes deducendi ad palatium venire faciat, qualiter illorum proclamatio in auribus nostris fastidium non generet. Et sic volumus cognoscere utrum ex necessitate an ex occasione veniant.

LVIII. Quando catelli nostri judicibus commendati fuerint, de suo eos nutriant; aut junioribus suis, id est, majoribus & decanis vel cellarijs, ipsos commendare faciant, quatenus de illorum causa eos bene nutrire faciant. Nisi forte jussio nostra aut reginæ fuerit, ut in villam nostram

N

ſtram ex noſtro eos nutriant. Et tunc ipſe judex hominem ad hoc opus mittat qui ipſos bene nutriat, & ſegreget unde nutriantur, & non ſit illi homini cotidie neceſſitas ad ſcuras recurrere.

LIX. Vnuſquiſque judex quando ſervierit, per ſingulos dies dare faciat de cera lib. III, de ſapone ſextaria VIII, & ſuper hoc ad feſtivitatem ſancti Andreæ, ubicunq; cum familia noſtra fuerimus, dare ſtudeat de cera lib. VI, ſimiliter mediante quadrageſima.

LX. Nequaquam de potentioribus hominibus majores fiant, ſed de mediocribus qui fideles ſunt.

LXI. Vt unuſquiſque judex quando ſervierit ſuos bracios ad palatium ducere faciat, & ſimul veniant magiſtri qui cerviſam bonam ibidem facere debeant.

LXII. Vt unuſquiſque judex per ſingulos annos ex omni conlaboratione noſtra, quid de bobus quos bubulci noſtri ſervant, quid de manſis qui arari debent, quid de ſogalibus, quid de cenſis, quid de feda fracta vel freda, quid de fertaminibus in foreſtis noſtris permiſſo captis, quid de diverſis compoſitionibus, quid de molinis, quid de foreſtibus, quid de campis, quid de pontibus, vel navibus, quid de liberis hominibus & centenis qui partibus fiſci noſtri deſerviunt, quid de mercatis, quid de vineis, quid de illis qui vinum ſolvunt, quid de feno, quid de lignarijs & faculis, quid de axilis & alio materiamine, quid de pterarijs, qui de leguminibus, quid de milio & panico, quid de lana lino & canava, quid de frugibus arborum, quid de nucibus majoribus vel minoribus,, quid de inſitis ex diverſis arboribus, quid de hortis, quid de apibus, quid de rivarijs, quid de corijs, quid de pellibus, quid de carnibus, quid de melle & cera, quid de uncto vel ſapone

pone, quid de morato, vino cocto, medo, & aceto, quid de cervisia, de vino novo & vetere, de annona nova & vetere, quid de pullis & ovis vel anseribus i. e. aucis, quid de piscatoribus, de fabris, de scurarijs vel sutoribus, quid de buticis & cofinis i. e. scrinijs, quid de tornatoribus & sellarijs, de ferrarijs & scrobis i. e. fossis ferraricijs, vel alijs fossis plumbaricijs, quid de tributarijs, quid de poledris & putrellis habuerint. Omnia seposita, distincta & ordinata; ad nativitatem domini nobis notum faciant, ut scire valeamus quid vel quantum de singulis rebus habeamus.

LXIII. De his omnibus supra dictis nequaquam judicibus nostris asperum videatur, si hoc requirimus; quia volumus ut & ipsi simili modo à junioribus illorum omnia absque ulla indignatione requirere studeant. Et omnia quicquid homo in domo sua & in villis suis habere debet, judices nostri in villis nostris habere debent.

LXIV. Vt carra nostra quæ in hostem pergunt & basternæ benefactæ sint; & opercula bene sint cum corijs cooperta, & ita sint consuta ut si necessitas evenerit ad aquas ad natandum, cum ipsa expensa quæ intus fuerit, transire flumina possint, ut nequaquam aqua intus intrare valeat, & bene salva causa nostra, sicut diximus, transire possit. Et hoc volumus, ut farina in unoquoque carro ad spensam nostram missa fiat: hoc est duodecim modia de farina, & in quibus vinum ducunt modia XII. ad nostrum modium mittant. Et ad unumquodque carrum scirtum, & lanceam, cucurum & arcum habeant.

LXV. Vt pisces de vivarijs nostris venundentur & alij mittantur in locum; ita ut pisces semper habeantur tamen. Quando nos in villas non venimus, tunc fiant venun-

dari, & ipsos ad nostrum profectum judices nostri conlucrari faciant.

LXVI. De capris & hircis, & eorum cornibus & pellibus, nobis rationes deducant & per singulos annos: niusaltos crassos nobis inde adducant.

LXVII. De mansis, absis, & mancipijs adquisitis si habuerint, si non habeant ubi eos collocare possint nobis renunciare faciant.

LXIIX. Volumus ut bonos barridos ferro ligatos quos in hostem & ad palatium mittere possint, judices singuli præparatos semper habeant, & utres ex corijs non faciant.

LXIX. De lupis omni tempore nobis annuntient, quantos unusquisque comprehenderit, & ipsas pelles nobis præsentare faciant: & in mense Majo illos lupellos perquirant & comprehendant tam cum pulvere & hamis, quam cum fossis & canibus.

LXX. Volumus quod in horto omnes herbas habeant; id est:

Lilium,	*Rosmarinum,*	*Git*	*Intubas*
Rosas,	*Carvum,*	*Erucam albam,*	*Diptamnum,*
Fenigræcum,	*Cicerum Italicum,*	*Nasturtium,*	*Sinapi*
Costum,	*Squillam*	*Bardanam*	*Satureiam*
Salviam,	*Gladiolum*	*Pulegium,*	*Sisimbrium*
Rutam,	*Dragontea*	*Olisatum*	*Mentam*
Abrotanum,	*Anisum*	*Petroselinum*	*Mentastrum*
Cucumeres,	*Coloquintidas,*	*Apium*	*Tanaritam*
Pepones,	*Solsequium*	*Levisticum*	*Nepetam*
Cucurbitas,	*Ameum*	*Sabinam*	*Febrifugiam*
Faseolum,	*Silum,*	*Anetum*	*Papaver*
Cuminum,	*Lactucas,*	*Fænicalum*	*Betas*

Vulgigi-

Vulgigina
Bismalvas i.e. alteas
Malvas
Carrucas
Pastinacas
Adripias
Blitum
Ravacaulos,
Caulos
Uniones
Britlas,
Porros
Radices
Ascalonicas
Cepas
Allia
VVacentiam
Cardones
Fabas majores
Pisa maurisica
Coriandrum
Cerefolium
Lacteridas
Sclareiam.

Et ille hortulanus habeat sub domum suam *Iovis barbam.*

De arboribus volumus quod habeat:

Pomarios diversi generis
Prunarios diversos,
Sorbarios,
Mespilarios,
Pirarios diversos,
Castanearios,
Persicarios diversi generis,
Coroniarios
Avellanarios,
Amandalarios,
Morarios,
Lauros,
Pinos,
Ficus,
Nucarios,
Cereſarios.

Diversi generis Malorum nomina:
Gormaringa,
Geroldinga,
Crevedella.
Spiranca
Dulcia,
&c.

Explicit Capitulare dominicum.

HERMAN. CONRINGIUS
Lectori S. P.

AB editione Capitularis illius absterruit me multum, fateor, & vilitas argumenti, utpote quod totum sit œconomicum, & barbara dictio, & librarij ruditas. Oneratus nimirum jam tum est mundus librorum inutilium multitudine, ut proinde haud videatur ex re esse si addas quæ nulli aut exiguo sunt usui vel reipublicæ vel Ecclesiæ. Vt ederem tamen permovit me reverentia & gratitudo quam Carolo Magno & Francorum veteri reipublicæ debemus. Plurimum autem illis à nobis hodieque deberi nemo nescit, nisi qui itidem ignorat, illorum auspicijs & felici labore in unum illud reipublicæ corpus Germaniam coijsse, cujus reliquijs etiamnum fruimur, simulque per illorum pietatem religionem Christianam alibi apud nos cœpisse, alibi multum auctam. Quibus beneficijs majus nihil finxeris. Accessit quod existimem, illo exemplo tam magni Principis, qui cum nemo Germanici sanguinis alius meretur forte comparari, sive animi dotes videas sive incredibilem felicitatem & potentiam, nostros saltim Principes posse fortassis adduci, ne indignam cura sua habeant rem familiarem, quod (proh dolor!) nimium multis hodie, magno publicæ privatæque rei incommodo, est persuasum. Invitavit me porro ipsum manuscriptum, quod illud annexum esset Leonis epistolis: tanquam alterum sine altero nec edi debuerit. Edita vero à nobis omnia sunt ut dederunt membranæ: eoque menda non tam ab ævi quam scriptoris culpa indubie complura adsunt, quod unico instructis exemplo nec licuerit

facile

facile illa tollere nec libuerit. Dictionem intellexeris haud difficulter, si non pigebit admovere glossaria Latinobarbara, cum illa quæ laudavimus, tum alia vetera hactenus non publicata. Vt ego inde vocularum interpretationem hic exhibeam, non possum adduci: quod temporis mihi diligens habenda sit ratio, nec vacet adeo vilibus & tædiosis vel horulam impendere. Cæterum ab ipso Carolo M. esse hoc Capitulare, ut quod res est fatear, non nisi per conjecturam novimus, cum manuscriptum nihil aliud dicat quam agi illo Capitulari de villis Imperatoris. Vt autem ita crederemus effecit virtus, prudentia & industria Caroli, quibus ille præ alijs illius familiæ plurimum enituit. Neque enim in scriptis ævi Carolini versatos potest latere omnino à Francicæ familiæ Imperatorum aliquo esse hoc Capitulare; nemini autem illorum eas ingenij dotes tribuunt historiæ, ut animum ad rem quoque domesticam recte ordinandam appulerit, præterquam uni Carolo, ferendarum legum studiosissimo. Confirmavit sententiam haud parum illud, quod omnia quæ in annexis membranis continentur ad unum Carolum itidem pertineant. Vt enim de epistolis Leonis nihil dicam, habentur ibi particulæ nonnullæ illius breviarij quo opes omnes regnorum suorum in reipublicæ usum jusserat Carolus consignari. Quod si quis nihilominus existimaverit non Caroli sed alterius alicujus Imperatoris esse hoc monumentum, cum eo nolo contendere. Cujuscunque enim fuerit, mihi satis est si veteri aliquo & illustri exemplo possim Principes nostros ad œconomicæ rei studium permovere. Sane si & Breviarium illud non ita esset mutilum, eidem fini etiam

ipsum

ipsum publicassem. Interest enim quam maxime, ut hodie etiam isthac in re Carolum imitentur quotquot reipublicæ usibus student. Non ille quidem unus fuit autor tam salubris instituti. Nam & jam olim Augustus Cæsar reliquit *breviarium totius Imperij*, test Suetonio. Dio l. 56: *Ab Augusti morte prolata sunt quatuor ipsius volumina, quorum tertium complectebatur quæ ad milites quaque ad reditus sumptusq; publicos pertinebant, item quanta pecuniæ summa in fisco esset, & quæcunque ejusmodi ad Imperium spectabant.* Etiam post Carolum idem in Anglia egit Guilielmus Normannus, is qui ab regno illo subacto nomen Conquestoris invenit. *Totam enim terram* (verba sunt Ingulphi Abbatis) *descripsit, nec erat hyda in tota Anglia quin valorem ejus & possessorem sciret, nec lucus nec locus aliquis quin in regis rotulo extitit descriptus, ac ejus redditus & proventus, ipsa possessio & ejus possessor regiæ notitiæ manifestatus juxta taxatorum fidem, qui electi de qualibet patria territorium proprium describebant. Iste rotulus vocatus est Rotulus VVintoniæ, & ab Anglis pro sua generalitate, quod omnia tenementa totius terræ integre contineat, Domesdaij cognominatur.* Sed de ipsiusmet Caroli illo instituto præstat audire prudentissimum Germanicarum rerum scriptorem Ioannem Aventinum l. 4. *Carolus Magnus non solum prædia stipendiaria, agros, prata, vineas, villas, molas, laterarias, calcarias & hujusmodi redditus vectigaliaque: item jumenta, pecudes, mancipia, verum & propriam supellectilem præfectorum, præsidum, pontificum, fœminarum sacrarum & virorum descriptam habuit. Iuxta multitudinem jugerum, agrorum, opum, certus numerus militum, auri, argenti, jumentorum, boum, pecudum, rhedarum, vehiculorum, annonæ, vestimentorum, paludamentorum, armorum, cataphractarum, galearum, gladiorum, scutorum, hasta-*

rum,

rum, arcuum, sagittarum, pharetrarum, item ferramentorum (quæ sunt palæ, bidentes, ligones, rastra, cophini, dolabræ, secures asciæ, serræ) inductus & definitus est. Hæc Aventinus. Qui mox nonnulla subjungit quibus nostri mores acriter perstringuntur. Fortassis autem licet etiam illa hic repetere, quum occasio isthuc nos ducat. *At nunc misera est conditio Imperantium, qui expertes omnium vectigalium, universorum exortes tributorum sunt. Cunctis opibus Imperij, prædiisq; regiis, Episcopi, Duces, Tetrarchæ, Dynastæ incubant. Hi ubi injuria à quopiam adfecti fuerint: continuo officium Cæsaris, etiam illius periculo, implorant: ipsi interim nec reipub. nec Imperatori, etiamsi hisce procella ingruerit, quicquam penitus nisi grandi pecunia redemti præstant. Eodem pacto cum Ducibus fit & agitur. Comites eorum, equites, monachi, mystæ, quævis beneficia populi & Regulorum occupant: ipsi tamen hujusmodi munia à se in Principem & egenos agricolas & cives (quibus nihil emolumenti, ne obulus quidem, è fisco ærariove accedit) relegant. Equites, quibus fiscus & æraria serviunt, nisi auro oppignorati, non parent. Ita regna, regiones, urbes, pagi, oppida, Principes, cæteri omnes ad egestatem rediguntur: paucorum potentia divitiæque in immensum subito crescunt. Hisce moribus complura, quæ majores sanguine suo & multo sudore peperere, perdidimus: haud dubie & reliqua quæ adhuc possidere videmur, nisi resipiscamus, amissuri. Nullus delectus tyronum est, nulla præmia veteranorum. Ultro militiam, non sacramento rogati religioneq; adacti, levissimus quisque ac strenuus potator sectari solet: nec de conditione moribusve aliqua quæstio.* Verum hæc alibi commodius fortassis leguntur atque expenduntur. Neque vero illa nunc agere hic locus patitur: utpote quum non nisi Carolini illius instituti repeti heic memoria debuerit, & quidem tantum in id, ut nostro

Capitulari auctoritas sua confirmetur. Quod, nisi fallor, abunde factum est.

Antea tamen quam ab hoc libello manum semoveamus, non abs re forte fuerit addere nonnihil ad Leonis epistolas pertinens, quod forte fortuna nunc observamus. Recitat nimirum Gratianus *p. 2. Decret. c. 2. q. 7. § 41.* partem quandam epistolæ ad Ludovicum Imperatorem, sed quam inscriptio, etiam illa quæ in emendatis codicibus autoritate Gregorij XIII editis reperitur, Leoni IV Papæ acceptam refert. Videtur autem omnino non quarti sed tertij Leonis nostri esse & quidem anno DCCCXV exarata, cum graviter Leo apud Ludovicum Pium esset accusatus. Etenim Leone IV sedente summa Imperij penes Lotharium Cæsarem fuit non Ludovicum. Vtque Platina memoret hunc etiam apud Lotharium accusatum, antiqui tamen scriptores, ut Anastasius aut Luitprandus, id haud memorant. & tamen ab Anastasio non est silentio prætерita acris illa in Gratianum, militiæ Romanæ magistrum perduellionis reum, per ipsum Ludovicum Lotharij filium Romæ instituta inquisitio. Cujuscunque autem sint Leonis, forte haud abs re fuerit verbis illis claudere hunc libellum: præsertim quum illa doceant, eodem cultu Ludovicum Cæsarem à Leone esse affectum quo honoratus fuit pater Carolus. Etenim ex *humilitatis dispensatione* quadam factum hoc esse, quod nuperi Annotatores causantur, ab ærugine est Hildebrandina. Præstat Leonem ipsum audire: *Nos si incompetenter aliquid egimus & subditis justæ legis tramitem non conservavimus, vestro ac missorum vestrorum cuncta volumus emendare judicio. Quoniam si nos qui aliena debemus corrigere peccata peiora committimus, certe non*

non veritatis discipuli, sed (quod nolentes dicimus) eximus præ cæteris erroris magistri. Inde magnitudinis vestræ magnopere clementiam *imploramus, ut tales ad hæc quæ diximus inquirenda missos in his partibus dirigatis, qui Deum per omnia timeant, & cuncta (quemadmodum si vestra præsens fuisset Imperialis gloria) diligenter exquirant. Et non tantum hæc sola quæ superius diximus, quærimus ut examussim exagitent; sed sine mora, sive etiam majora illis sint de nobis indicata negocia, ita eorum cuncta legitimo terminentur examine, quatenus imposterum nihil sit quod ab iis indiscussum vel indefinitum remaneat.*

F I N I S.

LEONIS III PAPAE EPISTOLA

Depromta ex codice Epistolar. S. Bonifacij Archiepiscopi Moguntini.

LEO EPISCOPVS SERVVS SERVORVM DEI REVERENDISSIMO ET SANCTISSIMO

RICVLPHO EPISCOPO.

CVm ad limina beatorum Principum Apostolorum Bernharius uenerabilis Episcopus una cum Adalhardo religioso Abbate, Missi filij nostri Domini Caroli serenissimi Imperatoris, conjunxissent, & omnia prospera ac salubria de prædicto filio nostro, seu de ejus sublimissima prole, vel omnibus fidelibus suis, nobis nuntiassent, immensas Omnipotenti Deo gratiarum actiones retulimus. Interea obtulit nobis præfatus Bernharius Episcopus Sanctitatis vestræ pulcherrimum munus & literas. Quas vero literas relegentes, gratias Reverendæ Almitati vestræ retulimus; quia nostri esse memores in vestris Deo acceptis orationibus non prætermittitis. De tantis autem muneribus, quibus nos assidue, pro amore beati Petri Apostoli, ditatis, credimus in Omnipotentem Deus, quia dignam retributionem hic & in futuro ab ipso clavigero regni cœlestis percipietis. De reliquiis vero sancti Cæsarij, sicut petiistis, per eundem Bernharium venerabilem Episcopum sanctitati vestræ direximus.

FINIS.

5

